

OOSTVLAAMSCHE

Z A N T E N

Algemeen Tweemaandelijks Tijdschrift
voor Volkskunde

Orgaan van de Koninklijke Bond
der Oostvlaamse Volkskundigen
en van de Dienst voor
Volkskundige Opzoeken

2 • Jaargang
nr. 3 - 1967
juni - juni

35 F

DRUK. V/H AD. HOSTE, N. V.
GENT

Verkrijgbaar op het sekretariaat, Oscar de Gruyterstraat 36, Gent en op de bibliotheek : Kraanlei 41, Gent.

1. Oostvlaamse Zanten, nog voorradig tot zolang de voorraad strekt : 15^e, 19^e jg., 21^e tot en met 31^e jg., 33^e tot en met 39^e jg. tegen 150 F per jaargang. Van de jgg. 1-19 zijn nog enkele losse nummers beschikbaar tegen 50 F per nummer; van de latere jgg. tegen 35 F per nummer. Jaarboek 1945 (jg. 20) van de Bond der Oostvlaamse Folkloristen. Prijs: 150 F (leden 100 F). Inhoudstafel op Oostvlaamse Zanten (Jg. I-Jg. XXV), door F. VAN ES. Prijs: 50 F (leden 30 F). Idem II (Jg. XXVI-Jg. XXXV); door F. VAN ES. Prijs: 40 F (leden 25 F).
2. Geïllustreerd Feestnummer (lustrumnr). Prijs: 25 F (leden 15 F).
3. Survivances du Passé, door A. MARINUS (8 p.). Prijs: 12 F (leden 8 F).
4. Zur Entwicklungsgeschichte des Bauernhauses mit durchgezapften Ankerbalken, door J. SCHEPERS (10 p.). Prijs: 15 F (leden 10 F).
5. Register op Gabr. Celis: Volkskundige Kalender voor het Vlaamsche Land, door Prof. F. M. OLBRECHTS. Prijs: 40 F (leden 24 F).
6. Bijdrage tot de volkskunde van Moerzeke, door J. LAUREYS (50 p.). Prijs: 50 F (leden 32 F).
7. 2^e Lustrumnummer 1930-1935. Prijs: 40 F (leden 24 F).
8. Dit is die Excellente Kronyke van de Brahmisten, (over het Teerlingspel), door Emile ANDELHOF. Prijs: 25 F (leden 15 F).
9. De Groei en de Bloei van de Arteveldefiguur in de Vlaamsche Volksziel, door Advokaat Jos. VERMEULEN. Prijs: 80 F (leden 50 F).
10. Waasch Sagenboek, door F. VAN ES. Prijs: 100 F (leden 60 F).
11. Het Curieus en Vermakelijk Namenboek, door Em. ANDELHOF. Prijs: 25 F (leden 15 F).
12. Folklore en Onderwijs, door L. HOSTE. Prijs: 12 F (leden 8 F).
13. August Hendrickx, Vlaams Toneelschrijver herdacht met Bloemlezing uit zijn werken, door Fr. DE COSTER. Prijs: 25 F (leden 15 F).
14. Pastoor Constant Duvillers, Folklorist en folkloristische Figuur, door F. VAN ES. Prijs: 25 F (leden 15 F).
15. De Wetterse Reuzen, door Lic. M. DAEM. Prijs: 25 F (leden 15 F).
16. Sagen uit Noord-Oostvlaanderen, door Dr. G. DE MEYER. Prijs: 25 F (leden 15 F).
17. Een Teerlingspel in Gent, door Lod. LIEVEVROUW-COOPMAN. Prijs: 25 F (leden 15 F).
18. Spelen mijner Jeugd, door L. LIEVEVROUW. Prijs: 60 F (leden 35 F).
19. De Levende Folklore van het Gewest Balegem, door M. BROECKHOVE. Prijs: 65 F (leden 40 F).
20. Weerkundige Volkskalender voor het Vlaamse Land, door M. BROECKHOVE. Prijs: 230 F (leden 140 F).
21. Doods-, Begrafenis- en Rouwgebruiken in het Arrondissement Dendermonde, door J. PIETERS. Prijs: 90 F (leden 55 F).
22. Het Volksleven te Wieze. 1900-1950, door J. VAN HAVER. Prijs: 100 F (leden 60 F).
23. Het Hospies der Kinderen Alijn of Alynsghodshuis te Gent, door E. LUYCKX-FONCKE (met talrijke ill.). Prijs: 40 F (leden 25 F).
24. De Rivaliteit tussen Aalst en Dendermonde, door H. VAN HESE. Prijs: 125 F (leden 80 F).
25. De folklore van de Hop in Vlaams-België, vroeger en nu, door Cl. VANHOUCKE. Prijs: 160 F (leden 100 F).
26. Vrolijke Doodsbrieven vol humor en gal, door R. VAN DER LINDEN en G. SIMONS (avec un résumé en français) 42 blz. Prijs: 55 F (leden 35 F).
27. Duiventorens in Oost-Vlaanderen, door O. S. DEPRAET. 1966, 58 blz. (rijk geïllustreerd). Prijs: 65 F (leden 40 F).
28. Ernest Van den Driessche. Schilder van ons Volksleven, door R. VAN DER LINDEN. 1967. 32 blz. ((op kunstdrukpapier), avec un résumé en français). Prijs: 60 F (leden 36 F).

Elk bedrag vooraf storten op postrekening nr. 969.46, Bond Oostvl. Volkskundigen, Gent. UITVERKOCHT zijn op dit ogenblik : Herdenkingsalbum Alf. De Cock — Het Stroodekkersbedrijf door Cl. Trefois — Lodewijk De Vriese, Biobibliographische studie — De Plattegronsvormen van z.g. « Frankische » Boerderijtypen en hun geografische Verspreiding in ons Land, door Cl. Trefois — De Draak van het Belfort van Gent in de Folklore, door Cl. Trefois — De Tinnepotgieterij te Gent, door J. Boes — Galerij van Gentsche Typen, door E. Andelhof — De Magie van het Poppenspel, door F. Van Es en anderen — Devotie tot de Heilige Donatus, door M. Broeckhove — Sint-Kristoffel. Legenden. Verering. Verspreiding, door R. van der Linden — Kinderspelen en Liedjes uit het Land van Dendermonde, door Mevr. L. Bataille-Hiel — Leerknappen in de kunstambachten te Gent 14^e en 15^e eeuw, door M. Daem.

Lidmaatschap Bond Oostvl. Volkskundigen. Jaarlijkse bijdrage gewoon lid : 150 F; familiekaart : 50 F per gezinslid; buitenland : 175 F; beschermend lid 300 F; steunend lid 500 F. Abonnement op Oostvlaamse Zanten: voor niet-leden (bibl., instellingen, verenigingen, enz.): 175 F per jaargang. P.R. 969.46 Bond Oostvl. Volkskundigen, Gent.

OOSTVLAAMSCHE ZANTEN

ALGEMEEN TWEEMAANDELIJKS TIJDSCHRIFT VOOR VOLKSKUNDE
 ORGAAN VAN DE KONINKLIJKE BOND DER OOSTVLAAMSE
 VOLKSKUNDIGEN EN VAN ZIJN DIENST VOOR
 VOLKSKUNDIGE OPZOEKINGEN

Redactie : Lic. Renaat van der Linden, Godveerdegemstraat 15, Zottegem

Redactieleden : Lic. Marcel Daem, Dr. René Haeseryn, Maurits Broeckhove.

Ruil en Recensiedienst : Dr. Haeseryn, Bibliotheek, Kraanlei 41, Gent.

Alle stortingen op postrekening nr. 969.46, Bond Oostvlaamse Volkskundigen, Gent.

INHOUD

Dr. L. GELBER : Vlaamse Kinderzang (IV)	90
M. DAEM : Magische experimenten en toverpraktijken	94
M. DAEM : Een Gents boek der « Secreten »	96

Zoeken en Zanten

Schorisse. — Bezwinging om vruchtbaarheid bij fruitbomen op te wekken. R.v.d.L.	98
Sleidinge. — Volksgeneeskunde. Kinkhoest. G. De Keersmaecker	99
Gent. — Farmaceutische publiciteit. 1824. Slappe magen en flauw zicht. O. Depraet	100
Hamme. — Studentenfolklore. Koers. Vijf zustersteden. R.v.d.L. , , , ,	100

Volkshumor.

Gent. — De reis naar Parijs, op de zolder. R.D.	101
Gent. — Leugenaars & pillekes van de apoteker. R.D.	102

Bockbespreking.

Vandeputte, J. : De Eindries. Straten. Gebouwen. Mensen. Feiten. Uit de geschiedenis van Oudenaarde. Renaat van der Linden	103
Jaarboek 1963/64 Heemkundige Kring West-Zeeuws-Vlaanderen. R.v.d.L.	104
Calendrier perpétuel Schroeder. M. Broeckhove	104

DIENST VOOR VOLKSKUNDIGE OPZOEKINGEN

J. VAN GAASBEEK : Den oven is niet ingevallen. II	105
---	-----

Oostvlaamse Zanten wordt uitgegeven met steun van v.z.w.
 Noordstarfonds, Gent.

VLAAMSE KINDERZANG (IV)

Deze vierde bijdrage in de reeks *Vlaamse Kinderzang*¹, door E. Br. H. ROOBAERT te Zwijnaarde opgenomen, weerspiegelt het sprankelend ritme in het Vlaamse volks- en kinderleven. Dit ritme is ingegeven door de Germaanse taal- en bewegingsvormen :

- pare perioden van maten : 2, 4, 8 maten;
- wel geaksentueerde, maar toch eerder scbere ritmische artikulatie.
- tweeledige maatgeleding : de maten $\frac{2}{4}$ en $\frac{8}{6}$

Het is de expressie van het Vlaamse temperament door zijn markante figuurvorming zonder enige versiering noch ingewikkelde of hoekige afwijking van de maatgeleding als tegentijden, syncopen, triolen enz. Het specifiek kinderlijke van het ritme manifesteert zich in de eenvormige eenvoud van de ritmische golfslag :

- Het kinderlijk melodiëren verloopt op een beperkt repertorium van ritmische figuren en wendingen.
- De artikulatie in notenwaarden kent slechts elementaire verhoudingen : maat-eigen delingen in 2 en 3.

Maar die eenvormige eenvoud betekent geenszins eentonigheid. Integendeel, fris leven en lenige motoriek schuilen achter het kinderlijk ritme en maken het tot een getrouwe tolk van de kinderlijke bewegingsdrang².

Wij brengen hieronder een keuze van 9 aftelrijmpjes die de kinderen bij allerhande spelen en andere gelegenheden aanwenden. In de kindergemeenschap is het aftelrijmpje het beproefd middel om de rollen te verdelen. Hoe eenvoudig gaat dit, zonder twist noch afgunst, onder de natuurwet van het muzikaal ritme!

De aftelrijmpjes kennen vaste ritmen van uitvoering :

- Ze worden gezongen of gesproken; dikwijls ook in 't begin gezongen om in het verder verloop over te gaan naar strakke spreektoon.
- Ze worden passend bij het aftellen geskandeerd, al of niet in een bepaalde maat.

Het aftellen zelf geschiedt met regelmatige tikken op de beklemtoonde lettergrepen van het kindervers.

Dr. L. GELBER

1 Zie voor I, II en III : Oostvl. Zanten XXXXIe jg. (1966) 162-168, 210-213, XXXXIIe jg. (1967) 46-49.

2 We verwijzen naar de omvattende studie van L. GELBER (Seminarie en Laboratorium voor Experimentele Psychologie en Pedagogiek) over de Meloepie van het Vlaamse kind, die de Universiteit te Gent eerlang zal uitgeven.

AFTELRIJMPJES

Onder 't water

On- der 't wa- ter lag een pa- ter Met zijn
te- nen bo- ven 't wa- ter. Hoe- veel te- nen had die
pa- ter? Zes! Een, twee, drie, vier, vijf, zes!

The musical notation consists of three staves in treble clef with a key signature of two sharps (F# and C#) and a 2/4 time signature. The melody is simple and rhythmic, with lyrics written below the notes. The first staff contains the first line of lyrics, the second staff the second line, and the third staff the third line. The third staff ends with a double bar line.

Madam de Wind

Madam de Wind koopt een kind. 't Es ge- bo- ren op den
to- ren, 't Es ge- duupt op den schuut Van Ma- dam de Kren- te- bruid.

The musical notation consists of two staves in treble clef with a key signature of one sharp (F#) and a 2/4 time signature. The melody is simple and rhythmic, with lyrics written below the notes. The first staff contains the first line of lyrics, and the second staff the second line. The second staff ends with a double bar line.

Onder het kapelleke

On- der het ka- pel- le- ke Lag een do- de rat.
Mie- ke met haar bel- le- ke Die had er- op ge- trapt.
Oei! zei dat rat- te- ke, Een stuks- ke van mijn gat- te- ke!
Pief poef paf, En gij zijt af!

The musical notation consists of four staves in treble clef with a key signature of one sharp (F#) and a 2/4 time signature. The melody is simple and rhythmic, with lyrics written below the notes. The first staff contains the first line of lyrics, the second staff the second line, the third staff the third line, and the fourth staff the fourth line. The fourth staff ends with a double bar line.

N. B. De kinderen deklameren dit rijmpje ook in vrij oratorisch ritme.

Ikke pikke

2
4

Ik- ke pik- ke pen- ne- stok, Is ik- ke pik- ke
af? 'k Lig in mijn graf, Met een pot- je
za- vel En de rest is er- van af.

Detailed description: This block contains the musical notation for the song 'Ikke pikke'. It is written in 2/4 time. The melody consists of eighth and quarter notes. The lyrics are: 'Ik- ke pik- ke pen- ne- stok, Is ik- ke pik- ke af? 'k Lig in mijn graf, Met een pot- je za- vel En de rest is er- van af.'

N.B. De kinderen deklameren dit rijmpje ook in vrij oratorisch ritme.

Ik en mijn nichtje

2
4

Ik en mijn nicht- je, zwart ge- zicht- je, Hebt ge soms geen
hemd voor mij? Neen! zei mijn nicht- je, zwart ge- zicht- je,
'k Heb er zelf maar vijf voor mij. Twee in de kas,
twee in de was, Eén aan mijn lijf en dat is pas!

Detailed description: This block contains the musical notation for the song 'Ik en mijn nichtje'. It is written in 2/4 time. The melody consists of eighth and quarter notes. The lyrics are: 'Ik en mijn nicht- je, zwart ge- zicht- je, Hebt ge soms geen hemd voor mij? Neen! zei mijn nicht- je, zwart ge- zicht- je, 'k Heb er zelf maar vijf voor mij. Twee in de kas, twee in de was, Eén aan mijn lijf en dat is pas!'

De dikke en de dunne

De dik- ke en de dun- ne en de o- li-
fant Speel- den op een fluit- je en dat was ple-
zant. 't Fluit- je was ka- pot en gij zijt zot!

Detailed description: This block contains the musical notation for the song 'De dikke en de dunne'. It is written in 2/4 time with a key signature of three sharps (F#, C#, G#). The melody consists of eighth and quarter notes. The lyrics are: 'De dik- ke en de dun- ne en de o- li- fant Speel- den op een fluit- je en dat was ple- zant. 't Fluit- je was ka- pot en gij zijt zot!'

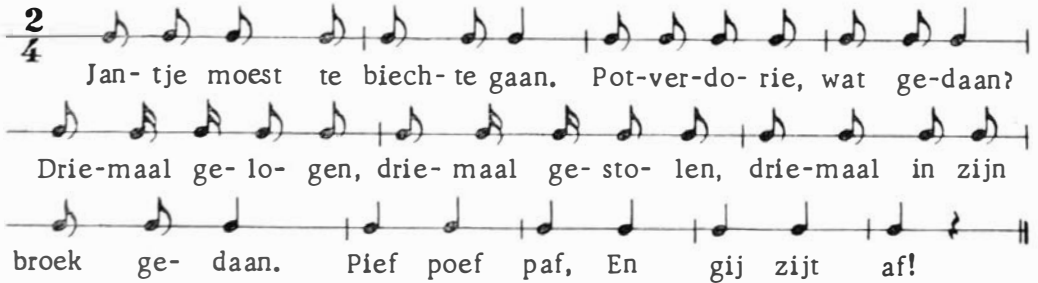
'k Ging naar de winkel

'k Ging naar de win- kel om een brood; 'k Kreeg twee
streks-kes, een blauw en een rood. Wat kiest ge van die
twee? Blauw of rood? Ro- de lin-ten, blau- we lin-ten.
Pief poef paf, En gij zijt er de eer- ste van af!

N. B. Deels gezongen (♩), deels maatvast gesproken (♩).

Jantje

$\frac{2}{4}$
Jan- tje moest te biech- te gaan. Pot-ver-do- rie, wat ge- daan?
Drie- maal ge- lo- gen, drie- maal ge- sto- len, drie- maal in zijn
broek ge- daan. Pief poef paf, En gij zijt af!

Ikke en Moniqueske

$\frac{2}{4}$
Ik- ke en Mo- niques- ke, Die za- ten op een kieks- ke.
Ja! zei Mo- niques- ke. Ja! zei dat kieks- ke. Mo-
niques- ke viel er - af, En gij zijt af!

Magische experimenten en toverpraktijken

In een voorgaande bijdrage, hebben we onder de titel « Bezwingen en volksgeneeskunde »⁽¹⁾ de aandacht gevestigd op de internationale literatuur in verband met de magie.

De wetenschappelijke literatuur over magie is met een nieuw werk verrijkt, nl. « *Magische experimenten en toverpraktijken uit een middelnederlands handschrift* » door Lic. W. BRAEKMAN⁽²⁾. De auteur is niet aan zijn proefstuk met de publicatie van zijn « Magische experimenten en toverpraktijken ». In een vroegere uitgave in dezelfde reeks (nr. VI) verscheen in 1963 een gelijkaardige studie met als onderwerp « Middelnederlandse bezweringsformules en toverdranken ».

Ter inleiding van zijn studie (blz. 3-10) vestigt W. Braekman de aandacht op een merkwaardig handschrift dat heden bewaard wordt in de Wellcome Historical Medical Library te Londen⁽³⁾, gedeeltelijk uit de 15de en 16de eeuw.

Het handschrift omvat hoofdzakelijk Latijnse alchemistische, technische, scheikundige en medische teksten, alsmede enkele losse nota's in het Latijn, incantaties, liefdesmagie, allerlei astrologische en kabbalistische experimenten. De in het Nederlands gestelde teksten omvatten technische recepten⁽⁴⁾, alchemistische preparaten, gedeelten uit het traktaat *De Quadrante*, een wijnboek, nota's over historische gebeurtenissen in Noord-Nederland; een reeks magische experimenten en incantaties. Deze laatste vormen het voorwerp van de uitgegeven studie.

Zoals de schrijver laat opmerken is het Londense handschrift geen alleenstaand geval in de middeleeuwse literatuur van de magie. De Gentse Universiteitsbibliotheek bewaart eveneens een manuscript⁽⁵⁾ met een verzameling van Nederlandse toverformules. Het Gentse handschrift onderscheidt zich van het Londens handschrift door het feit dat het meer de tovermiddelen bevat om een goed doel te bereiken, b.v. genezing van ziekte. Dergelijke goedaardige magie kan men rangschikken onder de witte magie. Het Londense handschrift omvat meer de tovermiddelen om een kwaadaardig doel te bereiken. Deze magie betitelt men doorgaans als zwarte magie.

De auteur behandelt nog uitvoeriger het onderscheid tussen beide handschriften vanuit de standpunten der volkse magie en der pseudo-geleerdheid. Het Gentse handschrift valt ook niet binnen de criteria van de Heksenhamer⁽⁶⁾ om te

(1) M. DAEM, *Bezwingen en volksgeneeskunde*, *Oostvl. Zanten*, XXXXe jg. (1965), 14-16.

(2) *Verslagen en Mededelingen van de Koninklijke Vlaamse Academie voor Taal- en Letterkunde*, 1966, afl. 1-2-3-4, 53-118. Als overdruk in de Reeks « *Uit het Seminarie voor Volkskunde van de Gentse Rijksuniversiteit* » nr. IX (*Blandijnberg 2 te Gent*) with an English summary. Prijs : 75 F.

(3) Ms. 517, bestaande uit 251 papieren foliobladen in 4° ft.

(4) o.a. voor het bereiden van verf om linnen te kleuren.

(5) Gentse Universiteitsbibliotheek Ms. 697.

(6) Vgl. het bekende boek van J. SPRENGER en H. ISTITORIS, *Malleus Maleficarum*, Lyon, 1484; Deel II.

oordelen of de gebruikte middelen en methodes al dan niet geoorloofd waren en bijgevolg al dan niet gerechtelijk konden vervolgd worden.

Na ons vertrouwd te hebben gemaakt met de betekenis van het Londens manuscript en de gelijkenis met het Gentse manuscript publiceert de auteur Braekman de Middelnederlandse teksten met de nodige commentaar en eventuele vergelijkingen.

De teksten en verklaringen (blz. 11-68) over magische experimenten en incantaties, 24 in aantal, zijn zeer verscheiden. Voor onze lezers zal het wel interessant zijn nadere kennis te kunnen maken met de inhoud van deze magie. Jammer genoeg moeten we ons beperken tot de titels van de experimenten en incantaties.

Wat de Middelnederlandse teksten betreft is de inhoud als volgt : een middel tegen diefstal van melk, bier of was; een middel om het een vrouw onmogelijk te maken sexuele omgang te hebben met een man; een middel om de waarheid over voorbije en toekomstige gebeurtenissen te vernemen; een middel om vrouwen te helpen bij een moeilijke bevalling; een middel om « te reysen haestelic daermen wil »; een middel om erotische liefde op te wekken; middelen om honden te doen dansen, om paarden te beletten een stap voorwaarts te zetten, om paarden schijndood te doen neervallen, om veilig een slang in de hand te nemen, om vliegen en muizen te verjagen; middelen die de magiër moet gebruiken om de kracht en de macht van de maan aan te wenden tot eigen doeleinden.

Toen het boek van Dr. J. van Haver, over Nederlandse incantatieliteratuur verscheen⁽⁷⁾, vroegen velen zich af of er nog veel nieuws kon geschreven worden over Nederlandse bezweringsformules. En inderdaad, Lic. Braekman heeft ons het antwoord gegeven door het aspect van de geschreven bronnen te belichten. Lic. Braekman heeft nog meer in zijn mars. Hiervoor citeren we zijn eigen woorden over het Londens handschrift : « Aan de Latijnse magische teksten hopen we te gelegener tijd een afzonderlijke bijdrage te wijden. De overige Middelnederlandse teksten worden binnen afzienbare tijd uitgegeven ». We hopen dat deze belofte in vervulling zal gaan. Onze Nederlandse vakliteratuur is een studie rijker geworden en zal ongetwijfeld niet zonder weerklank blijven voor het buitenland. De nuchtere zakelijkheid waarmee de auteur zijn onderwerp behandelt, maakt de lektuur van het boek toegankelijk voor iedereen die zich interesseert voor de studie van de volkskunde en inzonderheid voor de studie van de magie.

M. DAEM

(7) cf. voetnoot 1.

Een Gents Boek der «Secreten»

GENEESMIDDEL TEGEN DE PEST

Als aanvulling bij het zoëven besproken werk over magische experimenten en toverpraktijken uit de middeleeuwen, vestigen we de aandacht op een handschrift dat in het Stadsarchief te Gent bewaard wordt als het boek der «Secreten»⁽¹⁾.

De leden van de beroepsvereniging der chirurgijns-barbiers, de vroegere baertmakers, kenden de geheimen in het prepareren van allerlei geneesmiddelen. Deze beroepsgeheimen werden zorgvuldig genoteerd in het boek der «Secreten» dat als titel draagt *Diversche compositien zo tot preservatie als curatie van peste ghetrocken uut diversche Boucken van beste aucteurs die van voorseyden sieckte gheschreven hebben zo hiernavolgt.*

Het schrift dateert uit de 17de eeuw. Bijna alle teksten voor de bereiding en samenstelling der medicamenten zijn in het Latijn opgesteld; het was de taal der wetenschap. Zulks betekent geenszins dat deze pseudo-wetenschap zou ontstaan zijn in de 17de eeuw. Hoogstwaarschijnlijk ligt de oorsprong van deze kennis in vorige decennia.

Het is een algemeen bekend verschijnsel dat de volksgeneeskunde haar praktijken ontleend heeft aan de pseudo-wetenschap. Deze wetenschap, die algemeen aanvaard werd en gangbaar was gedurende de middeleeuwen, was gedrukt of geschreven en aldus enkel toegankelijk voor geleerden. Slechts bevoorrechten kenden het licht der pseudo-wetenschap; het volk leefde van hun schaduw.

Gedurende de middeleeuwen en tot laat in de 17de eeuw was de uitoefening van de geneeskunde te Gent hoofdzakelijk in handen van de chirurgijns-barbiers. De oprichting van een Collegie der Medicijnen (1663) stelde een einde aan hun donkere praktijken.

Voor de studie van de volkskunde heeft het wel belang een secretenboek te doorbladeren en te lezen.

Onder de titel «*Pulvis cordis et hepatis viperae*» vonden we in het secretenboek volgend recept als geneesmiddel tegen de pest⁽²⁾.

(1) Gent, Stadsarchief. Chirurgijns-barbiers. Reg. 166^v.

(2) Reg. 166^v. f° 9^v. De punctuatie werd door ons gewijzigd om de oorspronkelijke tekst duidelijker leesbaar te maken.

In den uutcommen vanden Jaere moeten de vieren vanghen so veel als men van doene heeft om besighen. Ghevanghen synde moeten die lichtelich gheselen om t'fenin te doen uitgaen uut het gat dat onder den stert compt. Daerna aracheert den stert, en daerna inscheijcx de tonghe. Ende rekt de vipere uut ende naghelt se met twee naghelen, d'een onder den kinne en den anderen by het hende vande stert. Snyt se dan lancx open zonder het inghewant te quetsen en boven al het herte en de levere. Lecht het herte ende lever in een eerden pot, ende laet et met kleenen viere uitdroghen inder voughen dat ghy dat cont in poeder brynghen. Twelcke ghebewaeren sult ghelyck een van de raerste lexiteren zo to preservatie als tot ghenesynghe. De dosus is van x ofte twaelf greynen met *cardus benedictus* ofte zurckel water tot preservatyf. En xx greynen voor antidot int ghenesen. Zommighe eten het herte van de viper noch roerende daermede zy alle fenin verdryven zonder eenighe vrees daarvan te hebben.

In de lente moet men de adders vangen, zoveel als men er voor het gebruik nodig heeft. Wanneer ze gevangen zijn, moet men er lichtjes op drukken, om het venijn uit het gat onder de staart te duwen. Daarna trekt men de staart uit, daarna ook de tong. Rekt de adder uit en nagelt die met twee nagels, een onder de kin en een andere bij het einde van de staart. Snijd die dan in de lengte open, zonder de ingewanden te kwetsen, zeker het hart en de lever niet. Legt het hart en de lever in een aarden pot. Laat ze met een klein vuur uitdrogen, zodanig dat gij er kunt poeder van maken. Dat zult gij bewaren als een van de raerste geneesmiddelen even goed om de pest te voorkomen als om ze te genezen. De dosis bedraagt tien of twaalf greinen⁽³⁾ met *cardus benedictus* of zurckelwater om de pest te voorkomen. En twintig greinen als tegengif om te genezen. Sommigen eten het hart van de adder, terwijl hij nog verroert; daardoor verdrijven zij alle venijn zonder enige vrees daarvoor te koesteren.

Bij het lezen van deze tekst vraagt men zich af hoe zo iets mogelijk was! Het moet ons dan ook geenszins verwonderen dat Meester Jan Palfijn niet te verzoenen was met de Gentse chirurgijns-barbiërs en tegen de toenmalige nering een strijd aanving op leven en dood.

Wanneer we een kijkje nemen in de praktijken der volksgeneeskunde gedurende de 19de eeuw, dan zien we dat het gebruik van addergiften een bekend geneesmiddel was. Dit illustreert duidelijk de overgang van de pseudo-wetenschap naar het volksgeloof en toont hoe bepaalde voorbijgestreefde opvattingen vastgeankerd bleven bij het volk.

M. DAEM

(3) Een grein = 0,478 decagram. Zie Oostvl. Zanten 21e jg. (1946), blz. 79: « Oude Gentse Maten en Gewichten » door Lievevrouw-Coopman.

ZOEKEN EN ZANTEN

SCHORISSE. — Bezwinging om vruchtbaarheid bij fruitbomen op te wekken

De naam Gilleman heeft een waardevolle klank in de gemeente Schorisse, vermits men die regelmatig aantreft bij het onderwijzend personeel en in de rij van burgemeesters. De heer Michel Gilleman die faam en naam verwierf als oudheidkundige en zijn kostbare verzameling aan het museum te Ronse schonk, verstrekte me deze bezweringsformule uit zijn geboortedorp⁽¹⁾.

Boomke, boomke, d'raf
Wilde niet dragen, 'k kap u af,
Wilde niet dragen, 'k zal u afzagen.
Zoveel appelkes op een takske
Als ik boontjes heb in mijn zakske
van onder tot boven in de top
Gelijk ik geladen ben met mijnen blok.

Tot vóór 1914 bestond hier de gewoonte, dat sommige landbouwers op Sint-Vincentiusavond een band van roggestro rond iedere boomstam op de boomgaard bonden. Na deze bewerking stak de boer zijn zak vol boontjes, nam een zware blok op zijn schouder en liep rond iedere boom, terwijl hij het aangeduide volksgebed opzegde.

De bezwinging geschiedt op Sint-Vincentiusavond. Het feest van deze heilige valt op 22 januari. In de parochiale kerk bestaat geen spoor van een verering, maar in de naburige gemeente Maarke en ver daarbuiten kent Sint-Vincentius een bijzondere bijval.

Op een hoogte bevindt zich een eeuwenoude kapel, waar de bewoners van de streek tijdens de noveen van 22 tot 30 januari de heilige aanroepen tegen koorts, maag- en buikpijn, krampen, zweren en allerlei kwalen. In het gewest spreekt men dan ook van Sint-Vincentiuskermis.

Dr. Jozef van Haver verstrekt in zijn Nederlandse Incantatieliteratuur⁽²⁾ een volksgebed uit West-Vlaanderen met jaartal 1800, dat hiermede merkkelijk gelijkenis vertoont.

Appelboompje wil niet klagen
al krijgt gij nu wat slagen
gij moet van dit jaar dragen
appeltjes zo fris en rond
van meer dan een pond groot
op iedere tak
een moutzak

Renaat van der LINDEN

(1) De heer Gilleman Michel woont te Zelzate.

(2) HAVER, Dr. Jozef van : Nederlandse Incantatieliteratuur. Een gecommantarieerd compendium van Nederlandse bezweringsformules, Gent, 1964, blz. 301. Zie voetnota 1 blz. 96.

Ziekten en hun remedies : De « Kiekhoest » (kinkhoest).

Er zijn van die kinderziekten die ge moet gehad hebben, gelijk de mazelen en de wijnpokken. Er zijn er andere, die ge niet moet gehad hebben, maar waar het gros van de kinderen vroeg of laat toch door geslagen wordt : 't roonk⁽¹⁾, de seskes (stuipen), de geluwezucht, nagelgaten, worms, en meest van al de «kiekhoest».

Kiekhoest is een lelijke plaag. 't Begint gelijk met een gewone valling. Maar algauw worden het « vreende pozen » (vreselijke stuipen), om niet aan te zien. « Ze (de kinders) doen dan precies lijk 'nen hane die kraait! » De mensen moeten ze dan vasthouden, « da'ze hunnen asem nié meer kunnen bovenhalen », en op hun rug slaan, tot hij er weer doorschiet. « Amets slaat de tong omhoge, dat ze die subiet terug moeten omlege duwen, anders zouden ze versmachten ».

Die wat groter zijn, kunnen al naar hun vader en hun moeder lopen als 't opkomt, en ze kunnen zichzelf ook al beter behelpen, maar de kleine schaapkens in hun wiegsken niet. Meer dan een is er ingebleven. Het is vooral onder 't eten dat de pozen opkomen. De loperkens, die al met den hoop meeëten, hebben er dan ook het meest van.

De kiekhoest duurt zes weken. Hij moet slijten. Hij gaat op met de mane, en hij gaat af met de mane. De kinders moeten niet binnenblijven, als er ten minste geen borstziekte (bronchitis) bij is. Ze zijn zelfs beter buiten dan binnen, maar 't moet goe wêer zijn.

Ook grote mensen kunnen de kiekhoest krijgen. Gustjen de Laddere heeft eens de kiekhoest gehad. Hij was haast dood. Hij kraaide gelijk nen hane!!

Kiekhoest is « wreed betrapelijk ». Als één kind hem heeft, hebben ze hem allemale. Ge draagt hem in uw kleëren mee. De mensen zijn dan ook danig « schouw » als hij op gang is.

Natuurlijk mogen de zieke kinders niet naar school. Maar ook de andere kinders van 't gezin niet : geheel de school zou de ziekte kunnen « betrapen ». Er is één troost : Die 't eens gehad heeft, krijgt het niet meer weer.

Veel is er aan de kiekhoest niet te doen. Geen melk drinken, want melk is slijm. Niet te zwaar eten, want « daar doen ze veel slijm van op », maar suikerwater. Wat heel goed is, is van die zwarte radijzen (ramenassen) : dat schrepen, en daarvan eten. 't Slijm gaat daar van weg. Er is nog iets goed, iets om te drinken, maar 'k weet het nu niet meer. 't Zal mij later misschien nog invallen.

De dokters geven een flasselken voor 't slijm. Nu en dan, vooral bij de pozen, een lepelken van inpakken. Dat verzacht. 't Schijnt dat ze nu ook al inspeten tegen de kiekhoest. Tegen wat speten ze niet in tegenwoordig!

1) Croûtes de lait, melkrooifjes.

Maar 't beste is te zegenen gaan naar Akkergem⁽²⁾ en de noveen onderhouden. Dan stilt dat meegaandegaan. De pozen zijn al zo groot niet meer, en de negende dag is 't gedaan.

G. DE KEERSMAEKER

GENT. — Farmaceutische publiciteit - A° 1824⁽³⁾.

Geneesmiddel tegen slappe maegen en flauw zicht.

Mr. GUILLE, tot Parys, doctor van H. K. H. mevrouw de hertoginne van Angoulême enz., heeft de eere het publiek bekend te maeken, dat zynen ELIKSIR TEGEN DE SLYMEN EN SLAPPE MAEGEN te bekomen is by Mr. TOUSSYNS, apotheker op de vrydagmarkt n° 16, tot Gend.

Het amerikaensch Reuk-poeyer van M. Laeyson, goedgekeurd door de geneeskundige faculteyt van Parys. verkloekt, herstelt en bewaert het gezicht, enkelijk door zynen reuk; men moet slechts eenige reyzen dags het flesken onder de oogen en onder de neus brengen. Het heeft aen allen ouderdom de blindheyd genezen, naemendlyk by een kind van dry jaeren (den neef van M. Arbareri, tot le Havre); by eenen mensch van 26 jaeren (juffrouw Eimbery te Barbezieux); by eenen van 46 jaeren (M. Oizan, te Perpignan); by eenen van 73 jaeren (M. Terrade, te Angoulême). Het heeft ook mensen van den bril ontslaegen, die hem 30 jaeren gebruykt hadden (M. Raimon, bedienden in het ministerie van oorlog). Prys 3 francs by den drukker dezer.

O. DEPRAET

HAMME. — Studentenfolklore : koersen « De vijf zustersteden ».

Treft men bij de studenten de wet aan van het ontstaan en van het vergaan? Voor sommige ontspanningen zeker. Voor andere punten komt een traditie tot stand. Zo voor een koers. Tien jaar geleden hebben de studenten uit Lokeren die boven de doopvont gehouden. Sterft die uit bij gebrek aan belangstelling? Op zeker ogenblik dreigt het, maar de studenten eisten, dat de koers het verloop van een echte wielervedstrijd moest kennen, maar met een eigen studentikoos karakter. Welke maatregelen troffen de inrichters? Verbod van rennerssturen op de fiets, verplichting van bagagedragers, inschakelen van regelmatige bevoorradingsplaatsen, vervanging van

2) Op de wijk Ekkergerm, in de volksmond Akkergem, d.w.z. in de Sint-Martinuskerk te Gent, wordt er gezegd met de relikwie van de H. Cornelius tegen de kinkhoest. Men zal zich in de volksdevotie niet aan strenge logica verwachten. De Volpenswegenaar (inwoner wijk Volpenswege) die te Gent-Ekkergerm de H. Cornelius tegen de kinkhoest vereert, gaat evengoed diezelfde H. Cornelius dienen te Kluizen, maar daar tegen de seskes van mensen en dieren. Hij gaat bovendien naar Waarschoot beëwogen bij de H. Ghislenus, die dezelfde geneeskundige « specialiteit » heeft als Sint Cornelius, maar daar gaat het dan tegen de koorts. Dat alles ligt vast in onwrikbare tradities, en geen Volpenswegenaar zal zich daarin ooit mispakken.

3) In verband met deze bijdrage verwijzen we naar het artikel van apotheker M. DE SMET, Farmaceutische Publiciteit in de vorige Eeuw. *Oostvl. Zanten* 37e jg (1962), nr 4. blz. 125-130.

de klassieke eetzakjes door schuimend bier. In 1966 kwam de koers te Hamme aan; de inrichting was er voorbeeldig en het gemeentebestuur verleende zijn medewerking, zodat men besloot in 1967 ook daar de eindsprint te laten plaats vinden.

De hoogstudentenklubs « Moeder Polydoor », « Scaldis », « Die Raepe », « Die Noorman », « Die Roose » organiseren samen de huidige studentenklassieker « De vijf zustersteden ». Te Dendermonde beginnen ze met een tijdrif. De deelnemers moeten door een wirwar van auto's en van autobussen kunnen glippen en hier en daar op een hoek een pint kunnen ledigen. Vier ritten in lijn, Zele, Lokeren, Waasmunster, brengen een ander karakter. De stal van onze wielerglories is klein bier in vergelijking met deze helden : 103 bellende, tierende, toeterende, dringende en zingende renners; vooraan reden natuurlijk speciale zwaantjes om de koers van het jaar te begeleiden. Volgwagens van journalisten en sportbestuurders waren ook van de partij. Kan het anders? Een bezemwagen sloot het koersgedeelte. In het rennerspeleton moest om de honderd meter een renner halt houden. Wat vereist een koers : verleggen van een ketting, zadel van richting en van plaats veranderen, benen smeren met maïsolie, opschik van benen en borst bijwerken en drinken. De uitrusting was voorbeeldig : renners met zwembroekjes, minirokjes, korte en lange onderbroeken, alle soorten van helmen, de beste renner reed met een triporteur die zingende en drinkende deelnemers aan boord voerde. In het begin van april verrijden studenten uit Waasland jaarlijks hun klassieker. Studentenfolklore is weinig aan bod in onze tijdschriften. Voor dergelijke prestatie verdienen ze alleszins een speciale prijs. R.v.d.L.

GENT. — Volkshumor - Moppen.

De reis naar Parijs, op de zolder. — Pierke Gauwbeen was een kleermakerke; die woonde op de Voormuide dicht bij de Muidebrug, in een huizeke met trapgevel; dat bestaat nog.

Op het gelijkvloers twee vensterkens met blaffetuurkens die 's avonds ingehangen werden, daarnaast een deur voor een gansken naar den achteruit; op het verdiep een groot venster van de enige bovenkamer.

Het was in 1889, 't jaar van de expositie van Parijs, waarvan de grote attractie de Eiffeltoren was.

Iedereen zou dit achtste wereldwonder met eigen ogen willen zien hebben. Ook Pierke Gauwbeen had weken in al de herbergen, van 't Wanneke en 't Lindeke aan Seles Kerst tot « In den Keizer Alexander » aan de Meuleput verteld aan ieder die het horen wilde dat hij ook, met Half Oest, voor vijf dagen naar Parijs zou gaan. Maar als het nu zover gekomen was, Pierke Gauwbeen en had geen cens, plat. Wat nu gedaan? Als hij thuis bleef, dan kon hij afmeten al wat voor onderopse stekken ze hem zouden geven, zijn geburen, overal waar hij zijn neus zou vertonen.

Het zou zijn van : « Pier, gij die in Parijs geweest zijt, est dat waar, eten ze daar slekken? » langs hier en van « Pier, gij die er op geweest zijt, hoe hoge es nu diene Eiffeltoren » langs daar.

Dàt, nooit van ze leven niet! Zamee! Maar hoe het aan boord gelegd? Al mee ne keer viel het hem in. Hij zou eten indoen voor een dag of vijve en hem wegsteken op zijn bovenkamer. Dat was een gedacht! Zó gezegd. Zó gedaan. De dag vóór Half Oest bleven in het huizeke de blaffetuurkens inhangen en de deure toe. De mensen wisten van niet beter of Pierke Gauwbeen was weg ,naar Parijs.

Hij zat daar nu te koekeloeren, benauwd van te dichte bij het venster te komen, met een ei op dat ze hem zouden kunnen zien van op strate. Maar plotseling, was mij dat verschieten! Een bons op de voordeure dat geheel het huis er van daverde. En nog ne keer en nog ne keer, tot tien keren toe achtereen. Wat was er gebeurd? De kleine gasten uit de gebuurte, die peinsden dat zij het gat schone hadden binst dat Pier naar Parijs was, liepen, in één rote, van den es tot den ende van de strate, van 't Kapelleke tot de brugge en dan were terug en telkens dat ze 't huizeke van Pier passeerden : Pardaf! elk ne stamp met de kloef op de deure, zo hard of dat ze konden. 's Anderendags was het alwere 't zelfde spelleke; 't en wist van geen ophouden.

De eerste drij dagen liet Pier Gauwbeen het over hem gaan. Hij hield hem koest.

Maar den vierden dag overschot het hem. In één koleire sprong hij rechte, trok het venster wijd open, leunde ver naar buiten en, met een dreigende vuist uitgestoken, riep hij : « Deugnietsgoed! 'k zal hulder genaken! Wacht tot dat 'k were ben van Parijs! ».

R. D.

Leugenaars en pillekens van de apoteker. — Leander en Sander waren goede vrienden, maar alle twee waren leugeniers naar d'eerste goeste. De ene en kon het de andere niet verwijten. Op ne goeie keer, 't was al lange dat de ene de andere gezien had, botsten ze op malkander.

— Wie da' me dàr hèn! Onze kloeke Leander! En hoe es 't?

— Eerste klasse! En mee u?

— Dat kan nogal schikken. Maar, à propos, wete 't? 'k ben genezen!

— Hoe genezen? Van watte?

— Wel, van dat liegen!

— Dat es nu toch de grootste leugen die ge van ze leven al verteld hebt!

— En toch es 't waar!

— Wat hedde gij daarveure gedaan?

— 'k Ben bij den dokter geweest en hij hee mij daarveure pillekens veureschreven. Sedert dat 'k ze pakke en liege 'k niet meer. Zou 'k willen liegen, 'k en zou niet keune!

— Eiwel, dat es strave tsenuiver, maar algelijk, 'k en ben der toch niet mee weg!

— Wel, ge keunt gij u zelve overtuigen als ge wilt. Mijn dooske pillekens es nu juist uit, maar morgen laat ik het verversen bij den apoteker. Kom morgen avond rond de zesse bij mij. Ge kunt ze zelve ne kier probere.

's Anderendags, Leander was daar gezet, prompt op zijn ure.

— Hier Leander, hier zijn die pillekens, zei Sander en haalde een vers apotekersdoosje voor den dag. Daarin lagen een dozijn of zo bollekens met wat gemalen kalissehout.

— Pakt er maar eentje Leander, maar opgepast! Niet inslikken of knabbelen! Tsoezen moet ge doen!

Leander stak een pilleke in zijne mond, tsoezde, maar spuwde het sebiet uit :
« E - è - è! 't es str.... !

— Ziede wel zie!, zei Sander, G' en hebt nog maar één pilleke gepakt en ge spreekt al de waarheid!
R. D.

BOEKBESPREKING

VANDEPUTTE, Julien L. Th. : De Eindries. Straten. Gebouwen. Mensen. Feiten. Uit de geschiedenis van Oudenaarde. Brussel, 1966, 83 blz., 20 ill.

De leden van de Geschied- en Oudheidkundige Kring te Oudenaarde hebben kans. De instelling Pro Civitate van het Gemeentekrediet van België heeft de studie van hun medelid bekroond, maar de auteur is zo vriendelijk geweest aan de leden van de kring een exemplaar ter beschikking te stellen. Deze uitgave komt niet in de handel. Het mag in zekere zin jammer heten, want de studie is in haar genre een voorbeeld voor tekst en de illustratie. We krijgen de situatie van de Einepoort, de geschiedenis en de gebruiken daaromheen. de begraving van brigands, aan een geuzentempel, aan « De vijf rozen », in « De Linde » hadden de eerste duivenvluchten van de streek plaats in 1857. Sint-Wilhelmboldus, een vrolijke maatschappij, brengt op feestkaarten steeds een man met een varkenssnuut en met een mijter op het hoofd. Was het een boldersmaatschappij? Wellicht. De kwakzalver Baas Jan biedt zijn remedies. Het Sionklooster verhaalt de legende bij het ontstaan, hoe twaalf pelgrims en een priester uit Oudenaarde bij hun terugkeer uit het Heilig

Land verdwaald raakten. De Pesthuizen verschijnen met ordonnanties allerlei. De Geuzen en hun Tempel verhalen van een beroerde periode met onthoofding en geseling; een spotliedje van 1800 over de geuzentempel besluit. De Grooten Heyndriesch. De Slag van Oudenaarde (1708). De Galgestraat. De Wostine, Ter Eecxken en Omgeving. Bulken en Blekerijen. De Breekstraat. Pauwel Van Der Schelden. De Groene Heyndriesch. Het Kerkhof. Het Onze-Lieve-Vrouw-hospitaal. Het Hofland. De Eindries nu.

De opsomming van de hoofdstukken geeft een gevaarlijke indruk. We krijgen veel meer dan een geschiedenis van een straat of een wijk, we beleven het volksleven in vreugde en rouw, in politieke en godsdienstige verwickelingen. Een ruim deel van de stad Oudenaarde treedt er met talrijke anekdoten, met pittige details, met breedvoerige historische beschrijvingen schitterend naar voren. De studie is bekroond. Ze verdient het dubbel en dik.

Renaat van der LINDEN

Het jaarboek bevat Geschiedkundige Bijdragen : Plaatselijke toestanden te Aardenburg (1665-1672) van G.A.C. van Vooren (11-43), voor een heem- en volkskundige valt er steeds wat te zanten, o.a. de ruzie tussen de hervormde predikanten en de magistraat omwille van het eerst ter tafel aanzitten tijdens het heilig nachtmaal, een geschil over het trouwen van een weduwe, enz. De Opgraving te Hannekensvere (44-82) van Jan van Hinte leidt een vruchtbaar spoor naar de sedert eeuwen verdwenen kerk. De graven (het priestergraf, de grafsteen van drie nonnen, de laatste begraving geschiedde op 12 maart 1563) en de schilderijen nemen een ruim deel in beslag. J. Ch. Cornelis beschrijft (83-93)

het verblijf der Salzburgers in IJzendijke (1733-1735).

De Heemkundige Varia bieden : Onze plaatsaanduiding van M. A. Aalbrechtse wijst op de uitdrukkingen voor het wonen in de stad, in een buurtschap, aan een weg en geeft het volkslied van Eede. « Schehrlewiets » voor taalkundigen, Klederdrachten in 't Land van Cadzand, Dorpshumor uit grootvaders tijd in Eede, Veeziekte anno 1771, Postbode Van Damme (met foto van triemkar en posthoorn), de dikke deure in de eenzame boerderij aan de Langeweg in de Hoofdplaatspolder, Leeuw of Beer? in de Beerhofstede te Cadzand. Heerlijk en leerrijk!!

Renaat van der LINDEN

CALENDRIER PERPETUEL « Schroeder » (système brevetée), in eigen beheer, P. Schroeder, Eugeen Demolderlaan 105, Brussel 3, P.R. 2354.30, prijs 150 F.

Voornoemde voortdurende kalender opgesteld en uitgevonden door de h. Pierre Schrøeder gaat van 0 tot 1580 (Juliaanse kalender) en van 1584 tot 2319 (Gregoriaanse kalender).

De manier voor om het even welke dag te vinden is in hoofdzaak gebaseerd op de datum waarop het hoogfeest van PASEN in het beschouwde jaar valt, datum die gemakkelijk in een lijst kan gevonden worden.

Door het woord « PASEN », dat op een middenstrook van een uitschuivend

systeem aangeduid staat, rechtover de voornoemde gevonden datum te plaatsen, kunnen onmiddellijk en op een eenvoudige manier alle dagen van het jaar afgelezen worden.

Rekening werd ook gehouden met de schrikkeljaren door een speciale strook in het systeem te voorzien.

Voorwaar een vernuftige en praktische uitvinding die aan alle vorsers grote diensten kan bewijzen.

M. BROECKHOVE

"DEN OVEN IS NIET INGEVALLEN..." (II)

Een taal- en volkskundig onderzoek naar het broodbakken bij de boer in het Pajottenland*

Nu de open haard bij de moderne villabouw weer erg in trek komt, heeft de Franse benaming « *Pierre réfractaire* » voor vuurbestendige steen in de jongste tijd enige bekendheid verworven, daar de wanden van een open vuur thans gewoonlijk met dergelijke steen bezet worden.

Dat die ook in het Pajottenland hier en daar eens opgegeven wordt, vindt zijn verklaring misschien hierin dat de moderne naam overgegaan is op de oude ovenstenen, wat toch niet zo heel waarschijnlijk lijkt. Veeleer in het feit dat men thans wel eens, bij herstelling van de ovenvloer, versleten tichels vervangt door vuurbestendige steen uit de handel betrokken. Want de traditionele « *oventichels* » zijn niet meer te vinden naar een oude boerin mij meedeelde...

De benaming « *ovenstenen* » spreekt voor zichzelf, alhoewel in de algemene taal deze term een andere inhoud dekt: « soort van bakstenen waarvan het gewelf van bakkersovens gemetseld wordt »⁽⁵⁴⁾.

De meest voorkomende benaming « *tichel* », een wisselvorm van « *tegel* », behoort wel tot een zeer oude taallaag, daar beide vormen in de Romeinse tijd uit het Latijnse « *tegula* » overgenomen zijn, samen met andere termen op het gebied van de woningbouw⁽⁵⁵⁾.

In de algemene taal is « *tichel* » thans « een vierkante vlakke vloersteen, voornamelijk voor gangen, vestibules en trottoirs gebezigd »⁽⁵⁶⁾. In de gewesttalen komt de term in andere opvattingen voor, o.m. als « dakpan » en « baksteen voor metselwerk »⁽⁵⁷⁾.

De samenstelling « *oventiechele* » staat opgetekend bij I. TEIRLINCK⁽⁵⁸⁾.

In verre tijden bouwde de boer zijn oven zelf, maar de voortschrijdende werkverdeling die in de loop van de geschiedenis optrad, bracht met zich mee dat

* Vervolg van *Oostvlaamsche Zanten*, XXXII jg. (1967) 66-88.

(54) M. DE VRIES en L. A. TE WINKEL, *Woordenboek*, XI, 1580.

(55) N. VAN WIJK, a.w., 692, i.v. tegel en Fr. KLUGE, *Etymologisches Wörterbuch* (17. Auflage), 884, i.v. Ziegel.

(56) VAN DALE, *Groot woordenboek der Nederlandse taal* (achtste druk), 2042.

(57) VAN DALE, *Groot woordenboek der Nederlandse taal* (achtste druk), 2042.

(58) I. TEIRLINCK, a.w., II, 351.

de ovenbouw een aangelegenheid van vaklui werd. « In neuerer Zeit ging die Kunst des Ofenbauens an besondere Handwerker über », schrijft H. MEISE⁽⁵⁹⁾.

Daar tegenwoordig geen nieuwe ovens van het traditionele type meer gebouwd worden, beperken de werkzaamheden op dit gebied zich tot onderhoud van de bestaande exemplaren en dat is vaak werk voor de boer zelf.

Verskillende invullers verzekeren trouwens dat een gewone metselaar, en geen apart vakman, ovens bouwde: zo o.m. te Eizingen, Schepdaal en Sint-Pieters-Leeuw.

Te Bellingen echter woonde in de Dorekensstraat een ovenmaker, Felix Köze genaamd, die in 1965 gestorven is.

Voor Bogaarden wordt « Peeke Lou », eigenlijk Louis Devorie, wonende te Rutingen, als « ovenrokker » gesignaleerd, zonder dat blijkt of hij al dan niet nog actief is.

J. WEYNS beschrijft drie manieren waarop in Vlaanderen een bakoven kon gebouwd worden; bij nader toezien kan men die toch tot twee werkwijzen herleiden.

Het essentiële verschil ligt in de methode die de ovenmaker toepast om de koepel te vormen.

Ofwel gebeurt dit door eerst een koepel te vlechten van stokken en twijgen en daarop de eigenlijke ovenkap te bouwen zodat men het vlechtwerk naderhand kan wegbranden door vuur in de nieuwe oven te ontsteken. Dit was de meest geschikte werkwijze bij de bouw van lemen ovens.

Ofwel vormt de ovenmaker eerst met zand een koepel waarop hij het definitieve ovengewelf bouwt; het zand wordt naderhand weggehaald, van zodra de oven voorlopig gedroogd is; daarna wordt hij warm gestookt. Dit procédé was de gewone bouwwijze voor bakstenen ovens⁽⁶⁰⁾.

Enig idee omtrent de bouw van een oven, bijna drie eeuwen geleden, geeft volgend excerpt met betrekking tot Sint-Pieters-Leeuw, daterend uit 1682.

« Doen maecken eenen backhoven...; voor eerst daer over aen stroye gegeven om te cappen ende te mengen met leem tot verplacken...; aen coreelsteen...; voor plaveysteen tot denzelven hoven...; twee bundelen roeden tot het verdecken...; voor het het ijser van den hoven van voren staende...; aen de wercklieden voor het bier ende werckloon tot vier personen... »⁽⁶¹⁾.

Jammer genoeg blijkt uit de tekst nog niet erg duidelijk of we hier te doen hebben met een ovengewelf van baksteen of van leem, al schijnt de vermelding van « coreelsteen » (baksteen) misschien toch op de eerste mogelijkheid te wijzen...

Wat nu de beroepsnamen voor de ovenbouwer op kaart 7 betreft, behoeven de erg algemene « metser » en « ovenmetser » geen commentaar. De term « ovenmakere » staat voor Zuid-Oost-Vlaanderen opgetekend⁽⁶²⁾. Meest trekt « ovenrokker » de aandacht, een benaming die blijkbaar nergens vermeld wordt.

(59) H. MEISE, a.w., 37.

(60) J. WEYNS, *Bakhuis*, 22-26, behandelt de ovenbouw.

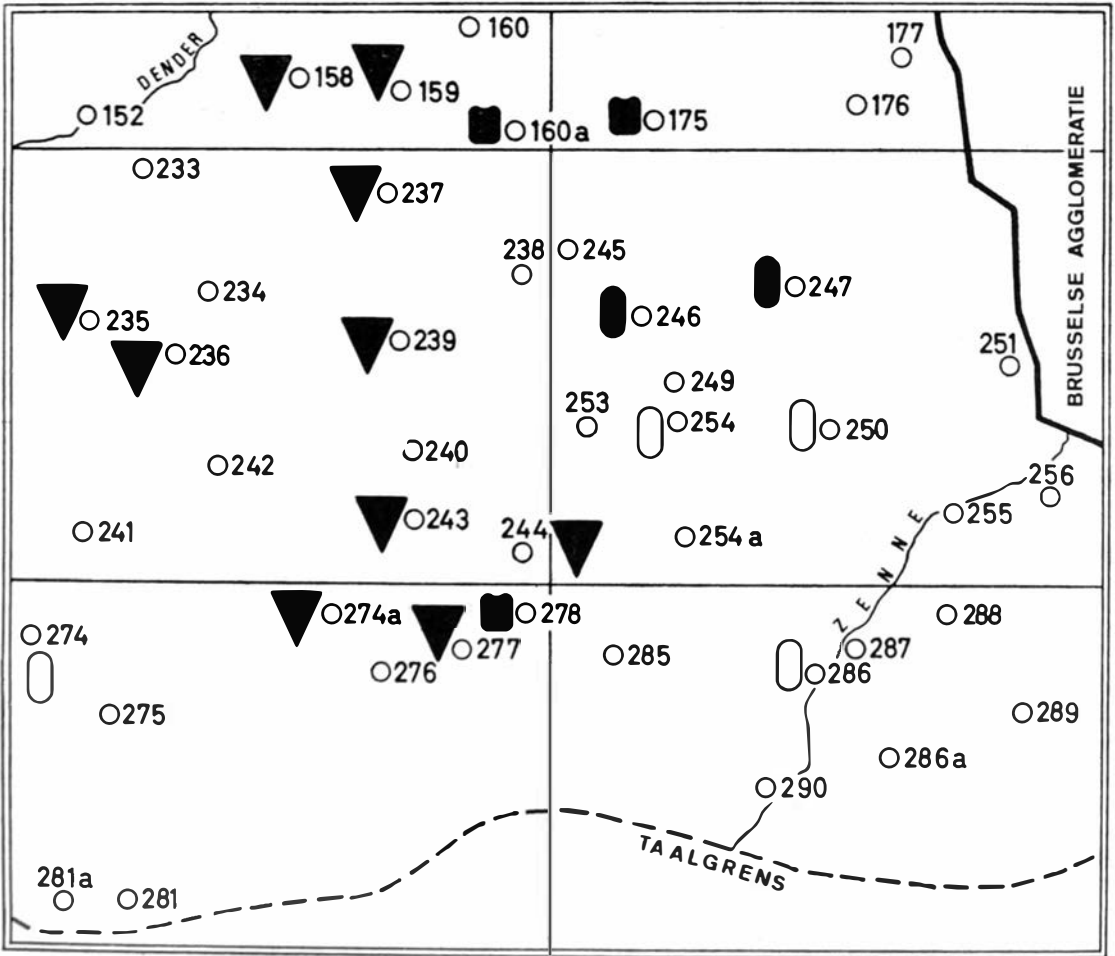
(61) P. LINDEMANS, *Eigen Schoon en De Brabander*, XLVIII (1965), 167.

(62) I. TEIRLINCK, a.w., II, 354.

De invuller te Herfelingen vernederlandst de plaatselijke benaming « ovenrokker » hypercorrect tot « ovenraker ». Eigenlijk is die inval niet zo kwaad te heten, want rekening houdend met de bekende verkorting van lange -a tot korte -o, die althans in Zuid-West-Brabant in enkele woorden voorkomt,⁽⁶³⁾ zou zelfs een geschoold taalkundige in de verleiding kunnen komen ter verklaring van « ovenrokker » het Middelnederlandse werkwoord « raken » in te roepen.

KAART 7. DE OVENMAKER

« Hoe heet de ovenmaker in uw dialect? »

	OVENROKKER		OVENMETSER
	OVENMAKER		METSER

(63) Het Nederlandse woord « naakt » luidt in het Pajottenland « not », evenwel alleen gebruikelijk in de samenstelling « per(re)not », d.i. « paddenaakt », moedernaakt. De naam van de gemeente Lot is maar een dialectische uitspraak van de vorm « Laakt », die vroeger geschreven werd.

Het voltwide deelwoord van « raken » wordt als « gerokt » uitgesproken.

Weliswaar passen de betekenissen van dit middeleeuwse werkwoord niet zo haarfijn bij de hypothetische samenstelling « *ovenraker* », maar ze liggen er ook niet te ver vanaf, om de hier aangeduide mogelijke verklaring bij voorbaat uit te sluiten⁽⁶⁴⁾.

Toch kan voormelde gissing niets meer dan een speculatie heten, die niet bestand blijkt tegen de toets van de taalfeiten.

Te O.-L.-V.-Lombek, waar ook de beroepsnaam « *ovenrokker* » geldt, kent men daarenboven de uitdrukking: « 'k ga m'n *ove(n) rokken* », wat betekent hem herstellen of er een nieuwe maken. Te Eizeringen, waar nochtans « *ovenmaker* » als naam voor de bewuste vakman in gebruik is, zegt men, sprekend van een ovengewelf dat met leem moet beplakt worden: « *het weulsel moe gerokt werren* » (moet gerokt worden).

Dit afgeleide werkwoord « *rokken* » staat alweer in geen woordenboek of idioticon vermeld.

Te Kester, een andere « *ovenrokker* »-plaats, geeft de invuller « *ovenrok* » op als benaming voor het ovengewelf van binnen in de oven bezien. Al moet die betekenis allicht niet als de oorspronkelijke aangeslagen worden, toch is de opgave bewijskrachtig voor het bestaan van het woord « *rok* » als ovenonderdeel.

Te Heist-op-de-Berg heet de lemen muts die de bakstenen kap van een oven tegen te vlugge afkoeling beschermt de « *rok* »⁽⁶⁵⁾. Dit is dus juist het omgekeerde van de betekenis die voor Kester opgegeven wordt en naar mijn oordeel ook een oorspronkelijker opvatting. Men vergelijkte met « *rok* » als benaming voor de buitenste omkleeding van een molen of een hoogoven die bij de bespreking van kaart 4 te berde is gekomen.

Zo kan ik tenslotte de vraag naar de oorsprong van de beroepsnaam « *ovenrokker* », die reeds sterk boeit omdat hij een kenmerkend en blijkbaar nergens opgetekend taalbezit van de streek Pepingen-Denderwindeke-Roosdaal uitmaakt beantwoorden met de vrij simpele verklaring: het is de vakman die het moeilijkste deel van de oven, nl. de « *rok* » legt en natuurlijk ook verder de hele oven bouwt. Daaruit blijkt dat « *rok* » wel moet opgevat worden als een oude benaming voor de ovenkoepel, die thans meestal « *kuil* » of « *bakker* » heet. Misschien is het niet al te gewaagd te veronderstellen dat het oorspronkelijk lemen gewelf zowat in heel de onderzochte streek « *rok* » heette en dat « *kuil* » en « *bakker* » vernieuwingen in de naamgeving zijn, die hun succes danken aan de opkomst van het bakstenen ovengewelf.

Al overtuigt die redenering misschien niet iedereen, een enigszins houdbare theorie lijkt mij toch verkieslijker dan helemaal geen verklaring.

« *Baktrog* » is in het Nederlands wel de gevestigde benaming voor de langwerpige bak om het deeg in te beslaan.

In het taalgebruik van het Pajottenland is over de benaming voor dit voorwerp geen misverstand mogelijk: overal geldt « *moelie* », blijkens kaart 8.

(64) Bij E. VERWIJS en J. VERDAM, a.w., VI, 1003 wordt « *raken* » o.m. gedefinieerd als « bereiken, in orde brengen ».

(65) J. WEYNS, *Bakhuys*, 25.

Waarschijnlijk achten veel dialectsprekers dit nogal apart klinkende woord iets om fier op te gaan en van te spreken.

Met deze term van vreemde komaf, op de koop toe met kenmerkende mouillering uitgesproken, weet de gemiddelde taalgebruiker zeker geen raad: hij kan er niets in zien, noch verband noch verwantschap met andere hem bekende woorden. Daar het om een oude ontlening uit het Romaans gaat, is de indruk van vreemdheid en apartheid die « *moelie* » wekt wel gegrond⁽⁶⁶⁾. Maar een lokaal Westbrabants woord is het zeker niet.

Foto 3.

BAKTROGGEN

Vooraan: baktrog zonder poten, afkomstig uit Halle; meet bovenaan 126×53 cm.

Achteraan: baktrog op poten, afkomstig uit Sint-Pieters-Leeuw; meet bovenaan 114×53 cm.

Verzameling: Zuidwestbrabants heemkundig museum te Halle.

Foto: mei 1965.

Dank zij een proefkaart, die op 950 binnengekomen schriftelijke enquêtelisten steunt, kunnen de namen voor het bewuste voorwerp in Vlaanderen nu al vrij nauwkeurig beschreven worden⁽⁶⁷⁾.

Het benamingstype « *moelie* » blijkt over juist de helft van ons taalgebied in België verspreid.

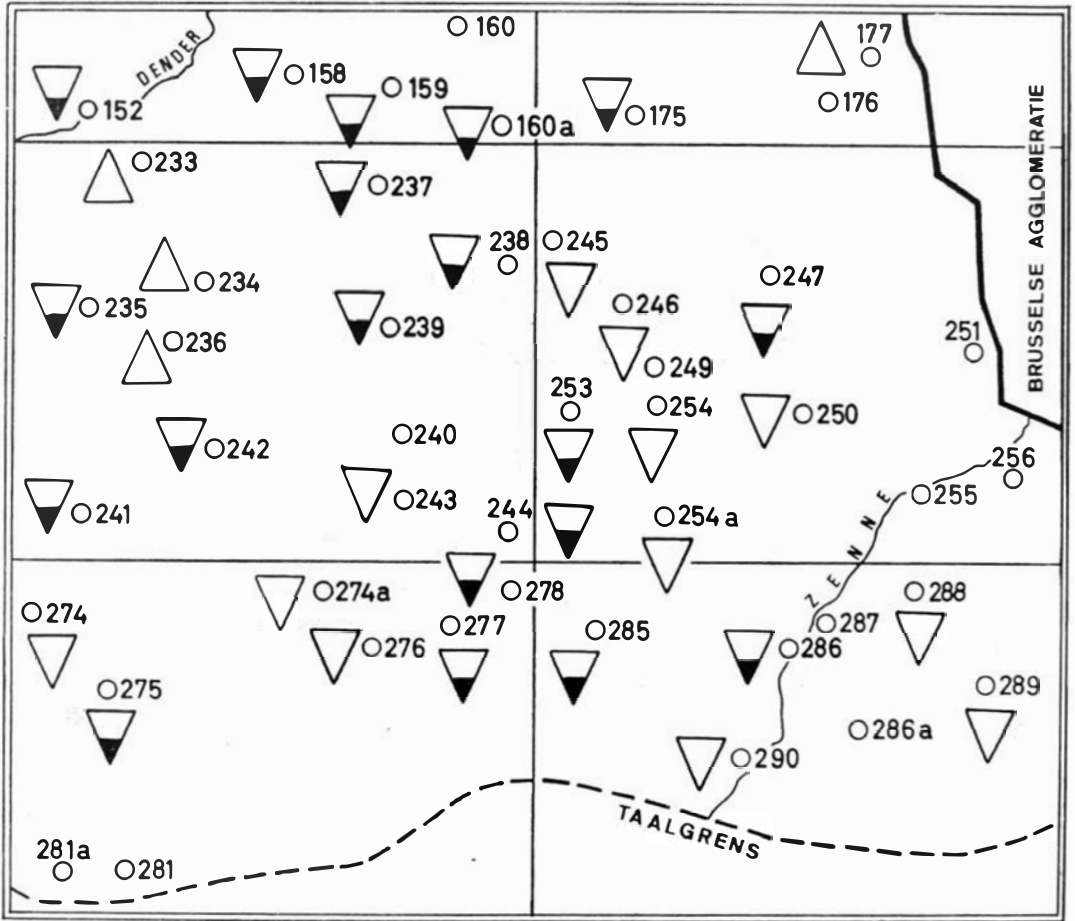
« *Moelie* » bestrijkt het Land van Aalst, waartoe in dit geval ook de omgeving van de steden Geraardsbergen, Ninove en Dendermonde moet gerekend worden, heel Vlaams-Brabant, het grootste deel van de provincie Antwerpen en de noordelijke helft van Limburg. Onnodig te zeggen dat « *moelie* » binnen dit uitgestrekte verspreidingsgebied onder de vorm van talrijke varianten optreedt, waarvan de vorm met mouillering van de *-l* in het Pajottenland er maar één is die trouwens ook niet vlak bij de grens van het onderzochte gebied blijft staan.

Alleen Zuid-Limburg kent dan nog een opvallende en schijnbaar althans wat aparte naam: « *mouw* », met wisselvormen als « *maa* », « *moo* » en « *mou* ». Maar

(66) Fr. KLUGE, a.w., 491 leidt « Mulde » af uit het Latijnse « *multra* » (Melkfass); J. VERCOULIJIE, Beknopt etymologisch woordenboek (derde uitgave), 229 spreekt zich voorzigtiger uit en gebruikt in dit verband het woord « *wellicht* ».

(67) De gegevens komen van vragenlijst 48 van de Zuidnederlandse Dialectcentrale, vraag 23: « Hoe heet de langwerpige bak waarin brooddeeg gekneeld wordt? ».

« Hoe noemt men bij u de langwerpige bak waarin het brooddeeg gekneed en beslagen wordt? »

ALS BENAMING GELDT OVERAL HET WOORD « MOELIE ».

Gemouilleerde uitspraak van de *-l-* komt op de meeste plaatsen voor.

[m u l ə] met moullering

[m u l ə] zonder moullering

« moe(l)l(i)e » : optreden of uitblijven van de moullering blijkt niet uit het beschikbare materiaal.

ook dit woord is maar een lokale ontwikkeling van « *moelde* »⁽⁶⁸⁾. Ook J. WEYNS citeert enkele Zuidlimburgse « *mouw* »-vormen benevens enkele historische bewijsplaatsen voor deze benaming⁽⁶⁹⁾.

De rest van Nederlandstalig België kent voor het bewuste begrip de benaming « *trog* », die in volgend gebied geldt : overal in West-Vlaanderen, in Oost-Vlaanderen op de Denderstreek na, in de buurt van de stad Antwerpen en in de noordelijke strook van de gelijknamige provincie, en tenslotte in een noordelijk franje van Limburg tegen de Nederlandse grens aan.

De samenstellers van *idiotica* vermelden de « *moelie* » vlijtig in hun werken. Zo staat de typisch Oostvlaamse variant « *moelde* », zoals verwacht, bij I. TEIRLINCK opgetekend⁽⁷⁰⁾.

In hun pogingen om de talrijke wisselvormen te honoreren, geraken diezelfde auteurs soms tot een indrukwekkende reeks varianten.

Voor de provincie Antwerpen ziet die lijst er als volgt uit : « *moel, moelie, mul, mullie, mult* »⁽⁷¹⁾.

Het algemeen Vlaams bedoelde *idioticon* van L. W. SCHUERMANS kent er nog een paar meer : « *moel, moeille, moelie, moelde, mul, mulle, muld* »⁽⁷²⁾.

Uit de baktrog-kaart voor het Duitse taalgebied blijkt dat « *Mulde* » aldaar voornamelijk verspreid is in het hele Rijnland, in Zwaben en zelfs in kleine zuidelijke strookjes van Zuid-Duitsland en Oostenrijk. Daarenboven kent Nederland Duitsland trouwens ook verschillende « *mulle* »- of « *molle* »-eilanden binnen het « *Backtrog* »-gebied⁽⁷³⁾. Ook hier is « *Mulde* » een soort gemeenschappelijke noemer voor een groot aantal wisselvormen. Voor het Rijnland alleen reeds kan men de uitvoerige lijst ervan, in geografisch verband nauwkeurig beschreven, erop nalezen in het woordenboek van J. MÜLLER⁽⁷⁴⁾.

Deze verkenning van de Duitse taaltuin brengt ons echter al te ver van huis; het enige probleempje dat intussen aan de *moelie*-kaart van het Pajottenland een zeker reliëf verleent is het optreden of uitblijven van de *mouillering*, die inderdaad meestal wel voorkomt.

Of ik het materiaal waaruit tot het optreden (ongeveer 20 keer) of uitblijven (slechts een viertal keer) van de *mouillering* besloten is, alijd even brandschoon mag noemen, kan misschien een andere kwestie heten, maar de globale indruk die van de kaart uitgaat, nl. dat de *mouillering* sterk overheerst zal wel juist blijken. Voor ruim 10 plaatsen waar ik geen besluit heb kunnen halen uit het beschikbare materiaal geldt waarschijnlijk de regel dat ze doorgaans ook *mouilleren*, overeenkomstig de algemene tendentie van de streek.

De etymologische verklaring van « *moele* » en zijn varianten wordt, zoals

(68) J. GOOSSENS, *Semantische vraagstukken*, 46.

(69) J. WEYNS, *Bakhuis*, 29-30.

(70) I. TEIRLINCK, a.w., II, 277.

(71) P. J. CORNELISSEN en J. B. VERVLIET, a.w., 825.

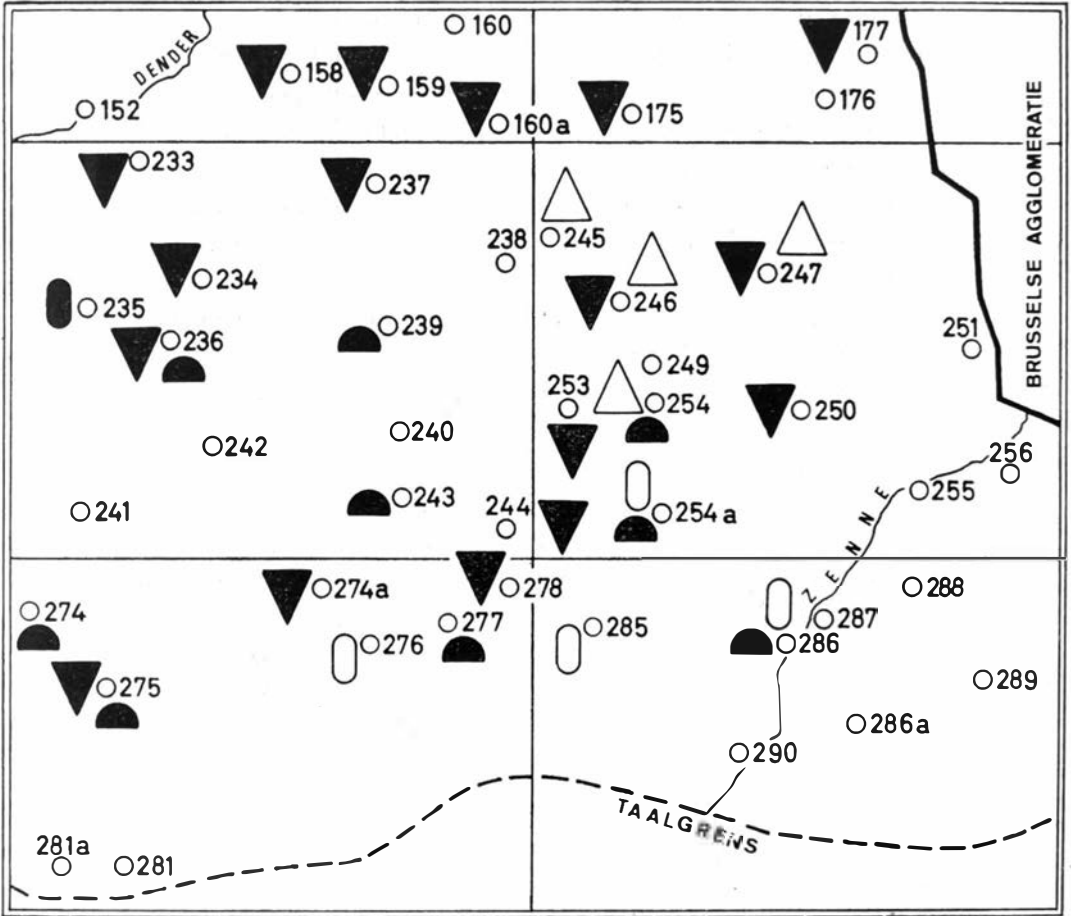
(72) L. W. SCHUERMANS, a.w., 383.

(73) W. MITZKA und L. E. SCHMITT, *Deutscher Wortatlas*, Bd. 12, Karte I « *Backtrog* ».

(74) J. MÜLLER, *Rheinisches Wörterbuch*, V, 1373.

KAART 9. HET DEKSEL VAN DE BAKTROG

« Hoe heet de plank die deze bak (vergelijk kaart 8) afsluit? »

BROODBERD
BROODPLANK

MOELIEBERD
MOELIEPLANK
MOELIEDEKSEL

boven al gezegd is, meestal in het Latijnse « *mulctra* » (melkemmer, melkvat) gezocht, al staan sommige auteurs wegens formele moeilijkheden enigszins twijfelend tegenover deze afleiding.

De benamingen voor de plank die als een los deksel op de baktrog ligt (kaart 9) bieden een beeld dat geen al te sterke samenhang vertoont en het aantal plaatsen waarvoor twee namen in kaart gebracht zijn, ligt hoger dan gewoonlijk.

De oorzaak van deze onderlinge strijd van synoniemen is dat twee benamingsmotieven kunnen gecombineerd worden met twee of drie mogelijke grondwoorden, ter aanduiding van het bestudeerde begrip.

Gaat men bij de naamgeving uit van de idee dat dit deksel bij de moelie hoort, dan krijgen « *moelieberd* » en « *moelieplank* » of « *moeliedeksel* » hun kans. Overweegt integendeel de gedachte dat het bewuste deksel dient om er de broden op te vormen en vooral mee naar de oven te dragen, dan volgen daaruit als vanzelf de namen « *broodberd* » en « *broodplank* ».

Als grondwoord concurreert het archaïsche woord « *berd* » tegen het moderner aangevoelde « *plank* » en beide samen tegen de functioneler benaming « *deksel* ».

Het uiteindelijke resultaat van deze combinatiemogelijkheden en onderlinge botsing van naamgevingsmotieven is toch dat de oude benaming « *moelieberd* » aan de winnende hand blijft. « *Berd* » waarvan een Nederlandse variant « *bard* » voorkomt naast een even nauw verwante Duitse wisselvorm « *Brett* » staat in Zuid-West-Brabant nog vrij sterk al is het tegenover « *plank* » een verouderd woord⁽⁷⁵⁾.

De verzamelnaam « *berd* » is nog volop gebruikelijk; op zolder een kamertje aftimmeren heet « *een kamer afberderen* » en een « *berdsleep* » (een sleep, bestaande uit een eenvoudig houten raam waarop enkele planken vastgespijkerd zitten, dienend om het bouwland grondig fijn te krijgen) is als landbouwgereedschap nog bekend.

Als ik « *plank* » een moderner woord heet, wil daarmee niet gezegd zijn dat dit taalelement, waarschijnlijk uit het Noordfrans ontleend, van gisteren zou dateren. Integendeel, het was ook al Middelnederlands ... ⁽⁷⁶⁾.

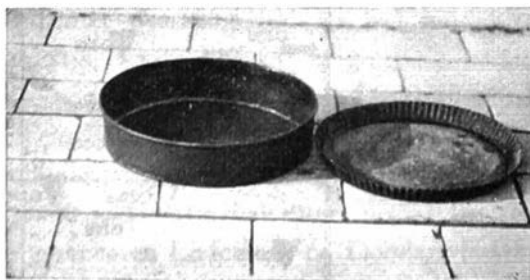
Op foto 4 staan twee voorwerpen afgebeeld die elke boer die nog zelf bakt in huis heeft en waarvan op vele boerderijen de uitgediende exemplaren rondslin-

Foto 4.

BROODBLIK en TAARTBLIK

Sint-Martens-Lennik. Broodblik (links) en taartblik (rechts).

Foto : november 1965.

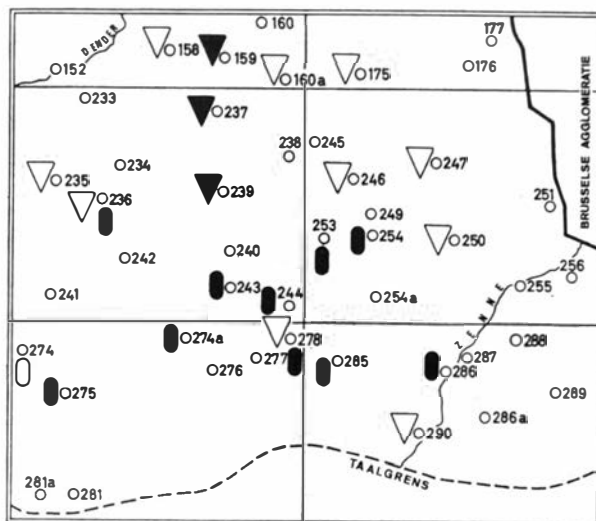
geren als een herinnering aan de tijd toen het broodbakken nog niet tot de geschiedenis behoorde. Links de diepe plaat met rechtopstaande en volkomen effen boord, waarin het brood in de oven geschoten en ook gebakken wordt; rechts de ondiepe plaat met gekarterde en schuinoplopende rand voor taarten.

(75) J. DE VRIES, a.w., 78 i.v. bord; Fr. KLUGE, a.w., 99.

(76) J. VERDAM, a.w., VI, 414.

KAART 10. HET BROODBLIK

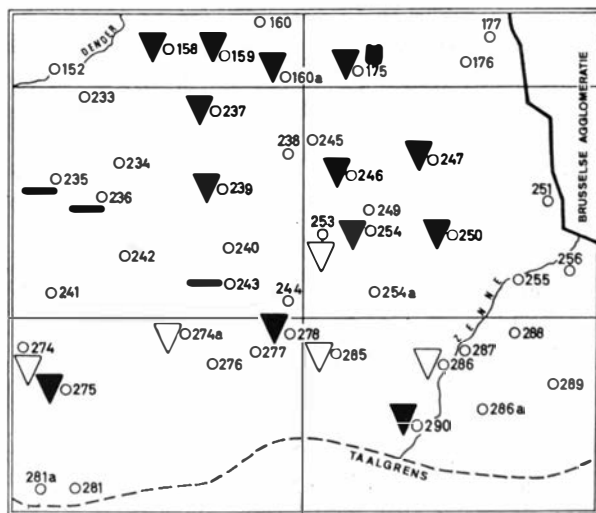
« Hoe heten de nogal diepe doosvormige blikken waarin het brood gebakken wordt? »

▼	BROODPLATINE	▽	PLATINE
●	BROODBAK	○	BAK

KAART 11. HET TAARTBLIK

« Hoe heten de ondiepe, ronde platen waarin taarten gebakken worden? »

▼	TAARTPLATINE	▽	PLATINE
—	TAARTSCHOTEL		
●	TAARTPAN		

Onnodig te zeggen dat het niet goed doenlijk zou zijn een fijn gebak als een taart in de oven te stoppen zonder behulp van een taartplaat. Dit voorwerp moet dan ook logischerwijze reeds lange tijd bekend zijn : de namen die het draagt in het Pajottenland en aangrenzend Oost-Vlaanderen blijken trouwens dit inzicht te bevestigen. Daar de meeste boeren thans hun brood niet meer op de blote ovensteen bakken maar wel in een broodblik, eist ook de naamgeving voor dit bepaald jongere tuig als vanzelf de aandacht op.

De kaarten 10 en 11 resp. aan het broodblik en het taartblik gewijd, moeten dan ook in verband met elkaar gezien worden.

Op te merken valt dat beide platen, die voor brood en die voor taart, van vorm rond zijn. Er bestaan ook rechthoekige broodplaten, maar die dienden alleen bij amateurs- of gelegenheidswerk, zoals bijvoorbeeld een of andere koek bakken « *in de kas van de stoof* » (Leuvense kachel).

Thans, met de opkomst van ijzeren ovens, hebben ook rechthoekige broodplaten hun intrede gedaan, merkt een medewerker voor O.-L.-V.-Lombeek op. Dit valt best te begrijpen : in de doorgaans veel kleinere, nieuwerwetse ijzeren oven laten zij een optimaal gebruik van de beschikbare ruimte toe; de ronde platen vereisen daartegenover meer plaats.

Wie de *kaarten 10* en *11* onderling nauwlettend vergelijkt, bemerkt dat één benamingstype, nl. « *platine* » niet alleen op beide kaarten voorkomt, maar ook telkens het veld beheerst.

Daar J. WEYNS, zij het nogal in het voorbijgaan, de benaming « *(brood)-platinen* » als Oostvlaams bestempelt, krijgen we hier weer een voorbeeld van taalkundige samenhang van het Pajottenland met Vlaanderen in de engere zin van het woord⁽⁷⁷⁾.

Vermits de samenstellingen « *broodplatine* » en « *taartplatine* » sterker vertegenwoordigd zijn dan het simplex, volgt alleen reeds uit de beschouwing van de kaarten dat beide composita betekenisonderscheidend gebruikt worden.

Maar ook op dit punt is de toestand niet overal gelijk. In het zuidelijke Pajottenland bestaat wel degelijk een duidelijk waarneembare neiging de onderscheiden blikken met twee afzonderlijke namen te benoemen. Daarbij wordt « *platine* » voor de taart voorbehouden en heet het blik voor het brood gewoonweg « *een broodbak* ». Naar het noorden toe valt deze tendentie niet te bespeuren : hier staat « *(brood)platine* » tegenover « *taartplatine* ». Daarbij valt nog speciaal te vermelden dat te Kester en in de Oostvlaamse gemeenten Lieferinge en Denderwindeke de taartplaat met de eerder onverwachte term « *taartschotel* » aangeduid wordt. Ook « *taartpan* » te Schepdaal, naast « *taartplatine* » gebruikelijk, is zo een outsider.

Waar komen nu de opgetekende benamingen taalhistorisch gezien zoal vandaan?

Het grondwoord « *bak* » van de samenstelling « *broodbak* » is in het zuidelijke Pajottenland een expansief woord. Een fruitkist heet er « *nen bak* », al is tegenwoordig hiervoor een moderner aangevoelde naam « *fruitkas* » in opmars.

(77) J. WEYNS, *Bakhuis*, 38.

Een « *poembak* » (stenen waterbehouder onder de pomp), een « *houillembak* » (kolenbak), een « *muttensbak* » en een « *varkensbak* » (beide een kooi, resp. bij transport van een kalf en een zwijn gebruikt) behoren er tot de dagelijkse woordenschat.

De driewielige kar heeft een « *bak* » die kan kippen.

Ook is « *dem bak* » er de gebruikelijke naam voor de gevangenis.

Dit zeer gewoon klinkende woord is etymologisch gezien van deftige afkomst : meestal wordt het verklaard uit het laat Latijn « *bacca* », dat zowel « *waterkom* » als « *wijnvat* » kon betekenen⁽⁷⁸⁾.

De benaming « *platine* » die als de meest verspreide op kaart 10 en 11 de aandacht trekt, wordt alleen bij L. W. SCHUERMANS vermeld met een definitie die eventueel wel op een broodblik kan slaan : doosvormige, dunne ijzeren plaat⁽⁷⁹⁾.

Naar de oorsprong is ook dit woord vreemd : het Frans kent « *platine* », afgeleid van « *plat* » in de zin van « plat vlak », als een technische term in allerlei toepassing van de 12e eeuw af⁽⁸⁰⁾.

Terloops kan nog aangestipt worden dat de benaming « *schotel* », die in de samenstelling « *taartschotel* » optreedt, evenals de vorige twee uit het Romaans stamt en wel uit het Latijnse « *scutella* »⁽⁸¹⁾. Dit woord gebruikt men in het zuidelijke Pajottenland wel met mannelijk genus, in overeenstemming met de bepaling van het Woordenboek der Nederlandse taal als een « schaal met min of meer opstaande rand, waarop spijzen worden opgediend »⁽⁸²⁾. Een « *zilveren schotel* » hoort immers bij de feesttafel. Als benaming voor een blikken taartplaat is het woord dus al wat gaan dalen op de sociale ladder...

De verklaring van « *taartschotel* » evenals van « *taartpan* » trouwens ligt wel in het feit dat eertijds, vóór de invoering van de thans gebruikelijke blikken, taarten waarschijnlijk op materiaal van beter allooi gebakken werden : hierbij mag waarschijnlijk gedacht worden aan gleierwerk en massief metaal.

Een verre parallel voor « *taartpan* » althans levert volgend excerpt uit 1789 met betrekking tot Sint-Truiden : « vier eysere versleten *braedtpannen* gebruykt tot *tartepannen* »⁽⁸³⁾.

Als een slotopmerking mag toch gezegd worden dat de benamingen voor de doodeenvoudige brood- en taartblikken telkens woorden blijken met een boeiende geschiedenis : oude ontleningen uit het Romaans, van herkomst zeer verscheiden : « *schotel* » uit de keukensfeer, « *bak* » allicht ook uit een verwante taalkring en « *platine* » waarschijnlijk uit de taal van een of ander technisch vak.

Zelfs « *pan* », een benaming waarop ik hier wegens haar geringe verspreiding op de kaart niet nader ben ingegaan, komt als keukenterm uit het Vulgair latijn⁽⁸⁴⁾.

(78) Fr. KLUGE, a.w., 43; O. BLOCH-W. VON WARTBURG, *Dictionnaire étymologique*, 50.

(79) L. W. SCHUERMANS, a.w., 488.

(80) O. BLOCH-W. VON WARTBURG, a.w., 486.

(81) J. DE VRIES, a.w., 627.

(82) M. DE VRIES en L. A. TE WINKEL, *Woordenboek*, XIV, 925.

(83) J. WEYNS, *Bakhuus*, 38.

(84) Fr. KLUGE, a.w., 540 i.v. Pfanne.

Kaart 12 verstrekt antwoord op de vraag of er nog brood gewoon op de ovenstenen zonder behulp van broodblikken gebakken wordt, hetzij bij boeren of bakkers.

De oude manier van doen behelsde immers dat het brood in mandjes van gevlochten stro of van wissien te rijzen werd gezet, daarna op de houten ovenpaal geklonken en daarmee in de oven geschoten.

Als men daarover thans een boer ondervraagt krijgt men meestal te horen dat die werkwijze tot « de oude tijd » behoort.

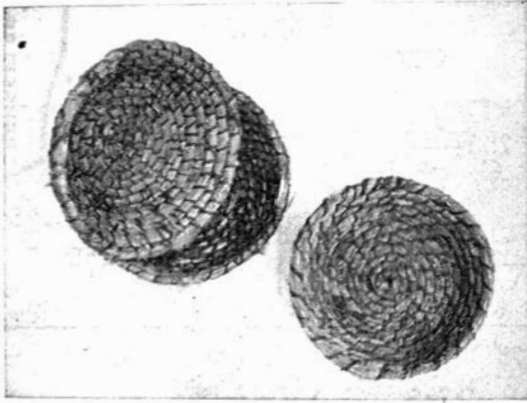

Foto 5.

BROODMANDJES

Mandjes van gevlochten stro, afkomstig uit Gooik.

Verzameling : Zuidwestbrabants heemkundig museum te Halle.

Foto : mei 1965.

Foto 6.

BROODMANDJES en BROODBLIK

Drie mandjes van gevlochten stro : zelfde als op de vorige afbeelding. Drie mandjes van gevlochten tenen, afkomstig uit Halle evenals een broodblik van ongewone vorm, nl. met een gekarterde rand.

Verzameling : Zuidwestbrabants heemkundig museum.

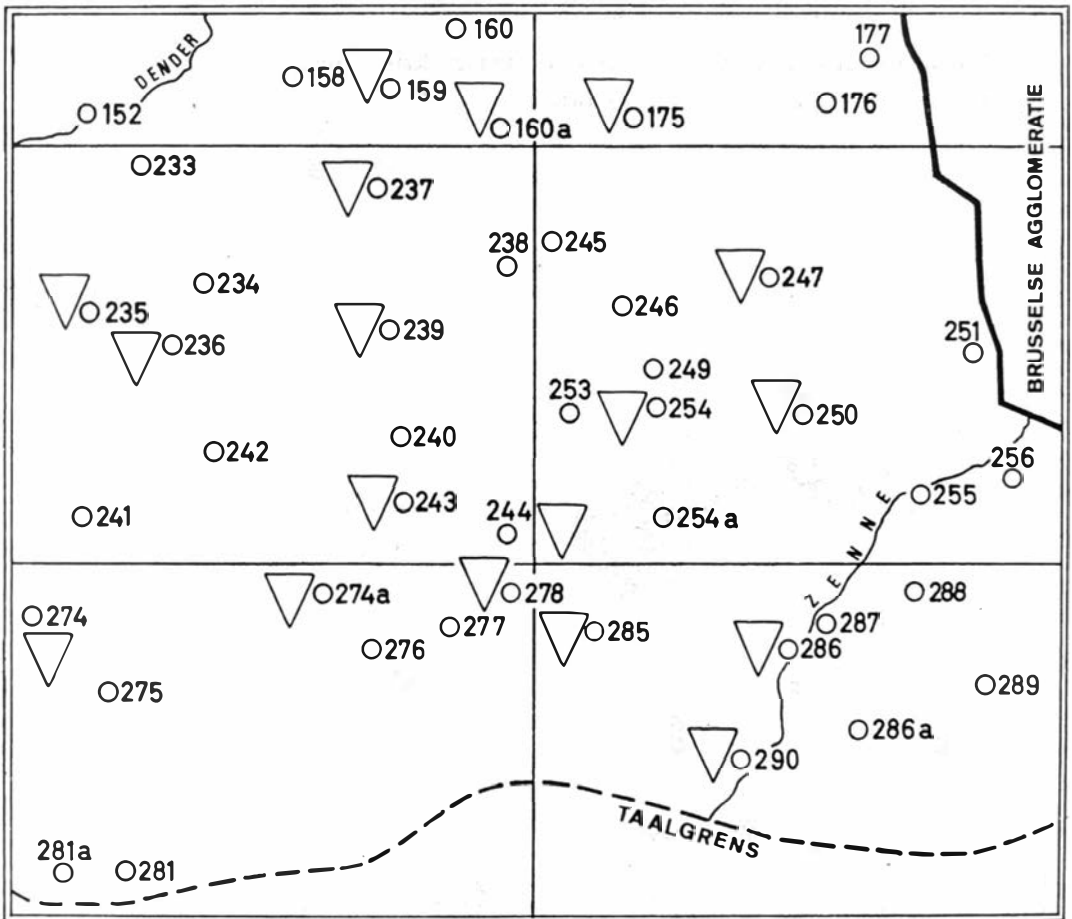
Foto : mei 1965.

Zowat voor alle plaatsen waar een vragenlijst beantwoord werd, geven de medewerkers weliswaar een positief antwoord op de gestelde vraag, vaak echter met sterk beperkende toevoegingen zoals : « ja, maar niet veel » (te Kester); of « alleen de boeren » (Schedaal). De schatting van de invuller te Strijtem zal wel aan de hoge kant liggen : « de helft van de boeren ».

KAART 12. HET BAKKEN VAN BROOD OP DE OVENSTENEN

« Zijn er in uw gemeente nog boeren of beroepsbakkers die het brood gewoon op de ovenstenen bakken? »

Voor al de plaatsen met een driehoek gemerkt hevestigen de invullers dat *sommige boeren* nog brood gewoon op de ovenstenen bakken.

Doorgaans achten de plattelanders « brood op stenen » of « brood op stenen gebakken » (termen resp. voor Eizeringen en Herfelingen opgegeven) iets typisch voor « *de bakkers in 't stad* », in tegenstelling tot het gebruik op het land waar men doorgaans in broodplaten bakt.

Maar uniform is de toestand ook hier niet; te Denderwindeke, deelt de plaatselijke invuller mee, passen de beroepsbakkers op vraag van de klant die werkwijze toe.

Juist andersom zag ik, bij gelegenheid van een bezoek aan een kleine bakker, te Schamelbeek onder Oudenaken aanzienlijk meer brood op de blote oventichels dan in blikken bakken.

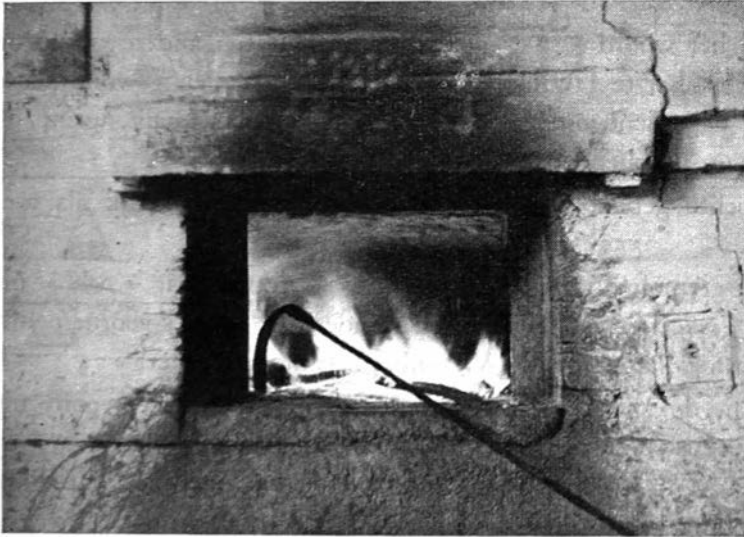

Foto 7.

BRANDENDE OVEN

Het ovensvuur laat op; « reutelaar » zichtbaar in de ovenmuil.

Opname gemaakt bij een beroepsbakker te Schamelbeek onder Oudenaken.

Foto :
november 1965.

Kaart 12 heeft echter onbetwistbaar grote documentaire waarde omdat ze nog op treffende manier getuigt van de oude toestand, toen ook in het Pajottenland bij de boer het broodbakken op de ovenstenen algemeen was. Zij weerspiegelt niet de huidige, maar veeleer de vroegere toestand die aan het verdwijnen is, alhoewel hij de traditie met zich heeft. Immers : « Vanouds werden de broden op de blote stenen gebakken »...⁽⁸⁵⁾.

Dat men ermee ophoudt brood op de ovenvloer te bakken, maar integendeel blikken invoert en tevens de houten ovenpaal door een ijzeren vervangt, houdt verband met een gedeeltelijke rationalisatie en vernieuwing van de bakwijze waarop ik bij de bespreking van de twee volgende kaarten nog even zal terugkomen.

(85) J. WEYNS, *Bakhuis*, 38.

Voor de broodschieter of ovenpaal die overal binnen het onderzochte gebied « *paul* » heet, brengt *kaart 13* nagenoeg plaats per plaats de lokale uitspraak in beeld.

De bijzonder grote dichtheid van het onderzoeksnet is hier te danken aan het feit dat, behalve van eigen materiaal, ook gebruik kon gemaakt worden van de optekeningen voor de Reeks Nederlandse Dialectatlassen⁽⁸⁶⁾.

Dit oude leenwoord verraadt niettegenstaande volledige aanpassing aan het eigen uitspraakstelsel, toch zijn vreemde afkomst : in de taal van het Pajottenland staat het semantisch geïsoleerd. Het betekent er alleen maar ovenschieter, een betekenis die ook in woordenboeken en idiotica bekend is⁽⁸⁷⁾.

Als broodschieter treft men « *paal* » ook geregeld aan in archivalia. Ten bewijze twee citaten :

1564 Beersel « int backhuys : *1 pale* »⁽⁸⁸⁾.

1660 Ninove : De inboedel van een bakker vermeldt ook een « *pael* » naast ander ovengereedschap⁽⁸⁹⁾.

Links of rechts kan het woord « *paal* » ook wel eens in een andere opvatting voorkomen : zo noteerde ik het te Humbeek als benaming voor een gewone platte schop, het gereedschap dat dient om losse aarde, zand, kolen, kalk, grint en 's winters allicht sneeuw op te scheppen.

Binnen het onderzochte gebied treedt « *paal* » zowel met mannelijk als met vrouwelijk genus op.

Dit laatste gebruik, etymologisch gezien het enig correcte, daar « *paal* » uit het Latijnse femininum « *pala* » stamt, blijft in de minderheid en wel voornamelijk beperkt tot het hartje van het Pajottenland : Vlezenbeek, Elingen, Kester.

Het eigenaardige van de zaak is dat een ander gelijkkluidend leenwoord uit het Latijn, « *paal* » in de zin van stuk hout, houten of stenen merkteken, dat van een masculinum « *palus* » stamt en waarbij dus normaal het mannelijke genus zou verwacht worden, juist omgekeerd in een naburig dialect doorgaans vrouwelijk gebruikt wordt. Dit woord is immers ter westen van een lijn die in het Pajottenland van Tollembeek over O.-L.-V.-Lombeek naar Schepdaal en Dilbeek loopt overal verspreid als benaming voor het merkteken tot afbakening van percelen land : de grenssteen. De rest van het Pajottenland, zijnde verreweg het grootste deel, kent voor dit begrip dan weer een eigen naam van vrij duistere oorsprong « *meer* » of « *meersteen* »⁽⁹⁰⁾.

Welnu, op sommige plaatsen in de buurt van Geraardsbergen, zo te Parike en te Sint-Martens-Lierde, gebruikt men dit krachtens zijn etymologie in beginsel

(86) Zin nr. 57 van de reeks opgevraagd voor de Nederlandse dialectatlassen luidt : « De ovenpaal staat in de haard ».

(87) M. DE VRIES en A. L. TE WINKEL, *Woordenboek*, XII, 30; L.-W. SCHUERMANS, a.w., 450; I. TEIRLINCK, a.w., II, 369.

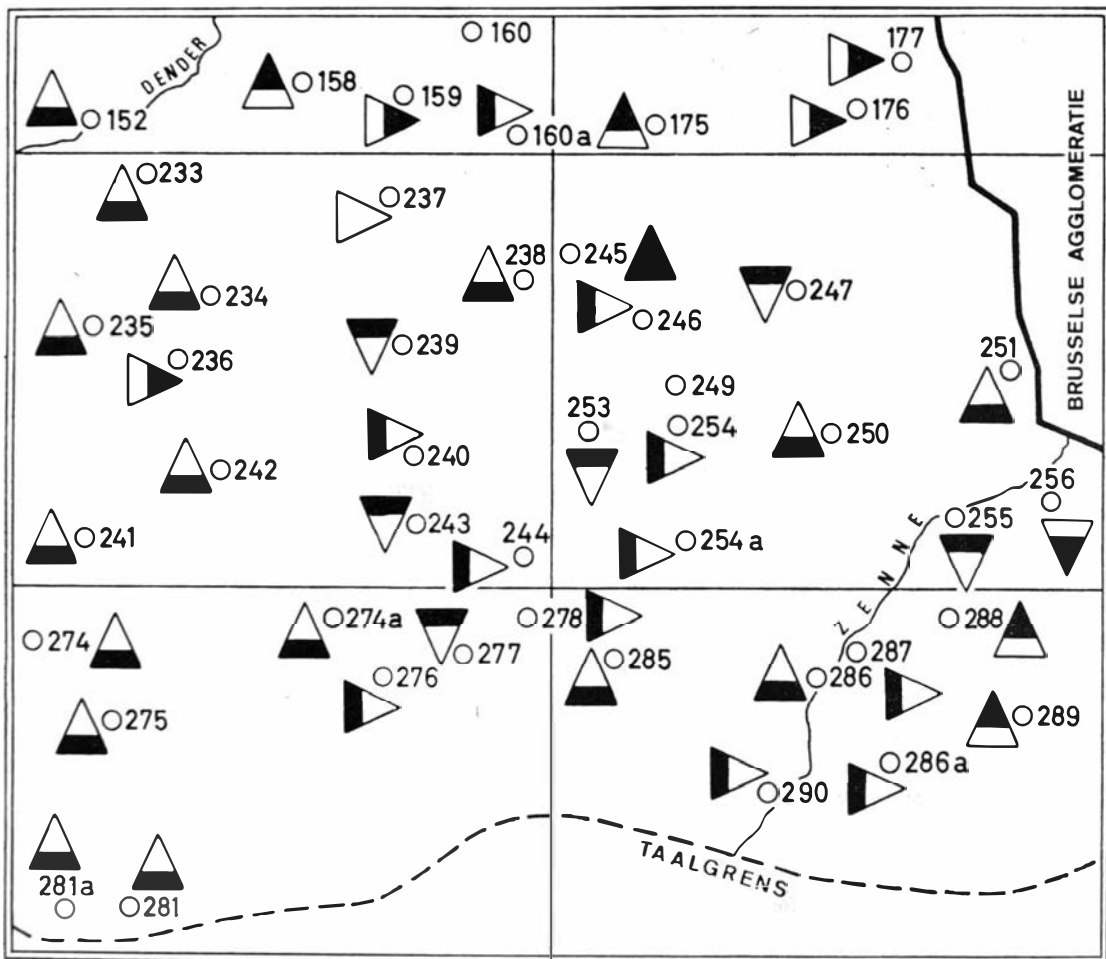
(88) *Eigen Schoon en De Brabander* XXXVIII (1955), 56.

(89) H. VANGASSEN, *Geschiedenis van Ninove* II, 345.

(90) V. VERSTEGEN, *De akkergrans en de grenssteen in de Zuidnederlandse dialecten*, HCTD XVIII (1944), 95-105; ook eigen materiaal.

KAART 13. DE BROODSCHIETER

« Welk is de volksnaam van de broodschieter of ovenpaal? »

ALS BENAMING GELDT OVERAL HET WOORD « PAAL ».

Met mannelijk genus

Met vrouwelijk genus

 [pɔ.ə̃l]
 [pu.ə̃l]

 [pɔ.ə̃l]
 [pu.ə̃l]

Het genus blijkt niet uit het beschikbare materiaal.

 [pɔ.ə̃l]
 [pu.ə̃l]

 De uitspraak van de vocaal blijkt evenmin als het genus.

mannelijk woord met vrouwelijk genus, en met doffe eind-*e* in de uitspraak. Ook in het Middelnederlands was dat al zo : naast « *paal* » kwam de niet normale wissel-vorm « *pale* » voor⁽⁹¹⁾.

De beide woorden « *pale* » en « *paal* » resp. uit het Latijnse femininum « *pala* » en masculinum « *palus* » ontleend, zijn dus bij ons blijkbaar vanouds elkaar gaan contamineren, zodat samenvallend en etymologisch niet verwachte genusovergang mogelijk werden⁽⁹²⁾.

Op het stuk van de realia dient opgemerkt te worden dat de ovenpaal bij de boer in gebruik thans vrijwel altijd een ijzeren blad heeft; zie foto 8.

De houten broodschieter bestaat vrijwel niet meer op de hoeve. Deze vernieuwing in het ovengerei brengt met zich mee dat men thans met de ovenpaal ook de ovenas kan uitscheppen. Maar daar ligt wel de hele verklaring niet voor de overschakeling van de houten op de ijzeren ovenpaal. Veeleer moet deze laatste gezien worden in het kader van een rationalisatie, d.i. een vergemakkelijking en versnelling van het broodbakken bij de boer.

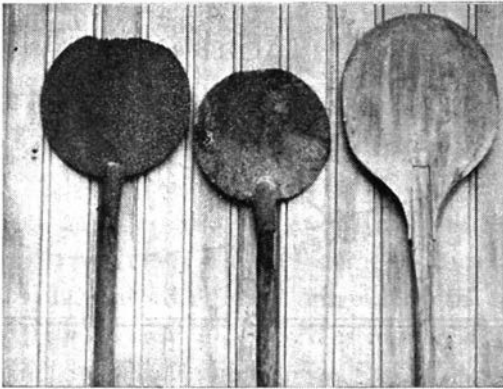

Foto 8.

OVENPALEN

Twee ijzeren ovenpalen afkomstig uit Halle; een ovenpaal volledig in hout, afkomstig uit Sint-Pieters-Leeuw en aldaar door een rademaker vervaardigd.

Totale lengte van de voorwerpen resp. 1,86 m., 1,79 m. en 1,87 m.

Verzameling : Zuidwestbrabants heemkundig museum.

Foto : mei 1965.

Met de ijzeren ovenpaal hangt immers de opkomst van de broodblikken samen. Wie zonder broodblik op de ovenstenen wil bakken moet, na het opheten, de oven schoonmaken als hij tenminste wil vermijden dat te veel ovenas en stof op de ligzijde van het brood zouden inbakken.

Het broodblik schakelt dit karweitje als vanzelf uit. Met het rakelijzer « *krabt* » men de as op de ovenvloer wat bijeen en schuift daarna met de metalen ovenpaal de broodblikken in de vrij gemaakte ruimte van de oven...

(91) J. VERDAM, a.w., VI, 18.

(92) Voor de etymologie van « *paal* », zie ook : M. DE VRIES en L. A. TE WINKEL, *Woordenboek*, XII¹, 30.

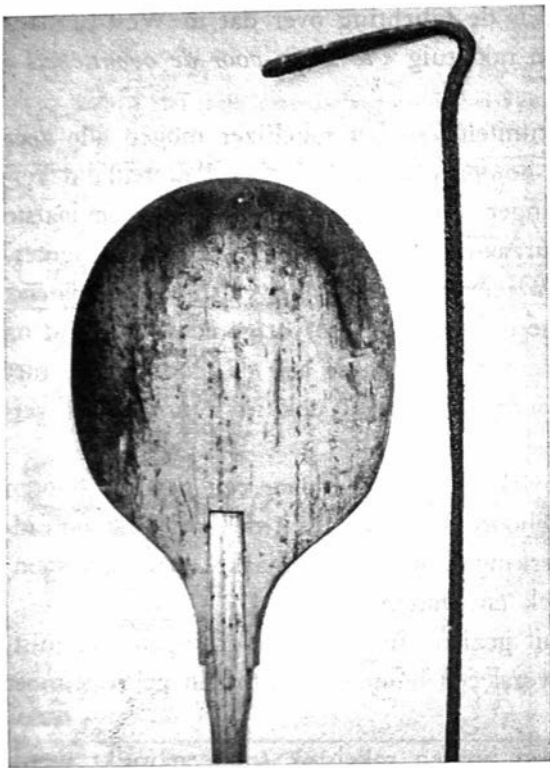

Foto 9.

OVENPAAL en
RAKELIJZER

Ovenpaal en rakelijzer, boven-
deel. De voorwerpen zijn uit Sint-
Pieters-Leeuw afkomstig en me-
ten resp. 1,87 m. en 2,31 m.

Verzameling : Zuidwestbrabants
heemkundig museum.

Foto : mei 1965.

Het rakelijzer bestaat thans, wat de steel betreft, uit een houten « *handheve* » (handvat) van ruim 1 meter lengte waarop het metalen bovenstuk, eveneens ruim 1 meter lang, met zijn hoeks staande haak bevestigd zit.

Wel wordt uit O.-L.-V.-Lombeek melding gemaakt van een vroegere vorm van dergelijk oventuig met een steel helemaal van ijzer, maar die was bij gebruik vooral in de winter te onaangenaam voor de handen.

Uit kaart 14 blijkt dat het rakelijzer vrij talrijke namen draagt. Het benaamingsmotief is hier weer dubbel, want afwisselend kan de bestemming (oven) of de functie « *reutelen* », (d.i. rakelen) van het tuig overwogen als idee die de naamgeving bepaalt.

De meeste namen die dit gereedschap draagt zoals « *ovenperts* » of « *ovenstaak* » wijzen duidelijk genoeg op een oorspronkelijke rakelstok, niet op het ijzeren tuig dat thans algemeen in gebruik is.

In dit verband valt een kijkje op de toestand over de landsgrens wel leerrijk uit.

H. MEISE geeft als zijn mening te kennen : « Der Gebrauch eines Schüreisens ist unzweckmässig, weil dadurch die Oberfläche des Herdes beschädigt werden kann »⁽⁹³⁾. Hij beschrijft dan verder het gebruik van de houten « *Osenkrücke* » (rakelstok) die uiteraard bij het werk gevaar loopt te verzengen. Daarop wisten de boeren in sommige delen van Duitsland wel enigszins raad : vlak voor het ovenhuis bevond zich een put met water waarin men de rakelstok kon blussen⁽⁹⁴⁾.

(93) H. MEISE, a.w., 19

(94) H. MEISE, a.w., 70 en afbeeldingen 13 en 14, die daarvan een voorbeeld tonen uit Mardorf (bij Marburg).

Ook J. WEYNS neemt van H. de Vis de inlichting over dat in West-Brabant naar de mening van de boeren het ijzeren rakeltuig « *te sletig voor de oventichels* » is⁽⁹⁵⁾.

Deze opmerkingen over de inopportuneit van het rakelijzer mogen alle zeer waar heten, feit is dat thans de gewone houten ovenstaak in het Pajottenland verdwenen is en door een ijzeren tegenhanger vervangen. Dat men met de laatste gemakkelijker werkt, dat hij vooral duurzaam is, verklaart zijn algemeen succes.

Maar heel zeker is het ook bij ons eenmaal anders geweest. Allicht dateert het rakelijzer bij de boer pas uit de laatste decennia van de vorige eeuw : de tijd na 1870 kende immers een reeks goede boerenjaren die zeker aan de landbouwers met noemenswaardig bedrijf toelieten op hun hoeve en dus ook in hun bakhuis vernieuwingen in te voeren.

Sommige invullers antwoorden evenwel op de vraag naar een gewone houten stok als rakelbaar dat ze daar nooit van gehoord hebben en dat die trouwens onmiddellijk zou opbranden. Dergelijke opmerkingen worden gemaakt door correspondenten uit Halle, Vlezenbeek, Tollembeek en Oudenaken.

Van strikt synchronisch standpunt uit gezien zijn deze bemerkingsen wel juist, maar dat sluit niet uit dat vroeger wel overal een houten rakelstok in gebruik moet geweest zijn.

Uit Pamel wordt meegedeeld dat een houten rakelstok soms gebruikt werd, maar natuurlijk ook opbrandde bij het werk; voor Strijtem wordt bericht dat men als « *rekelpjes* » een nog groene stok gebruikte; ook hier geeft men als motivering van dit gebruik op dat hij minder gevaarlijk was om de oventegels te beschadigen dan het ijzeren tuig. De invuller te O.-L.-V.-Lombeek bevestigt dat de « *rotelpjesj* » oorspronkelijk van groen hout was en ook dan maar tweemaal kon gebruikt worden; te Lieferinge wordt nog verschil gemaakt tussen een houten « *ovenstaak* » en een ijzeren « *ovenhaak* », maar voor Eizeringen merkt de correspondent op dat de houten « *reukel-* » of « *reutelpjes* » niet meer in gebruik is en dat de naam ervan op het rakelijzer is overgegaan.

Wat nu de opgetekende benamingen aangaat : « *haak* », « *ovenhaak* » en « *ovenstaak* » zijn zo doorzichtig dat ze niet de minste commentaar behoeven. De laatstgenoemde benaming herinnert nog duidelijk aan een houten rakelstok.

Het oude woord « *perts* », reeds in de middeleeuwen uit het Frans « *perche* » ontleend, komt in niet minder dan vier samenstellingen voor : « *rotelperts* », « *reutelperts* », « *reukelperts* » en « *ovenperts* »⁽⁹⁶⁾.

Het eerste lid is telkens de stam van het werkwoord « *reutelen* ». Die kan allerlei fonetische varianten vertonen : met de bekende t/k-wisseling « *reukelen* »; te Eizeringen zijn beide vormen « *reutelen* » en « *reukelen* » in gebruik; door ontronding valt dan « *rekelen* » (Strijtem) te verklaren; de vorm « *rotelen* », die oud kan zijn daar hij ook voor het Middelnederlands overgeleverd is, leeft voort in de « *rotelperts* » te O.-L.-V. Lombeek⁽⁹⁷⁾.

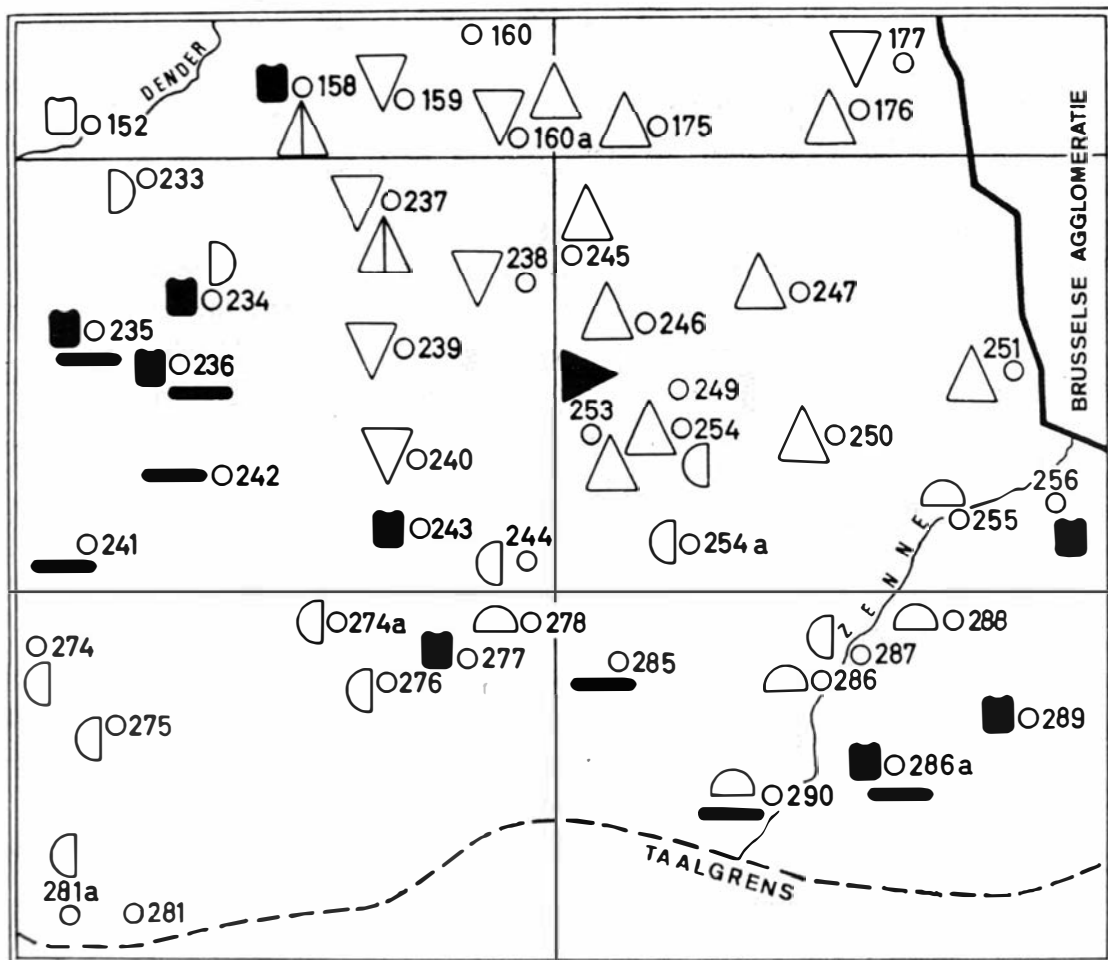
(95) J. WEYNS, *Bakhuis*, 33.

(96) M. DE VRIES en L. A. TE WINKEL, *Woordenboek*, XII¹, 1354.

(97) Voor de etymologie van « *reutelen* » : J. DE VRIES, a.w., 573.

KAART 14. HET RAKELIJZER

« Met welk gereedschap wordt het vuur in de oven verzorgd en verplaatst? »

	HAAK		OVENHAAK
	POTELPERTS		OVENPERTS
	REUTELPERTS		REUKELPERTS
	REUTELAAR		REUKELAAR
	REUTEL		
	OVENSTAAK		

Onnodig nog eens te betogen dat « *perts* » in al deze samenstellingen op een oorspronkelijk houten rakelstok wijst.

Nu nog is « *perts, wilgenperts* » of nogal pleonastisch « *houten perts* » in het Pajottenland een mondgemeen woord om lichte stokken mee te benoemen die voornamelijk dienen om gaten in een levende haag mee te dichten of om een jong boompje aan vast te maken.

Ook in de vaktaal van de hopwinning is « *pers, perts, pertse* » bekend en wel als een « kleine, dunne staak, als stut bij jonge hop gestoken »⁽⁹⁸⁾.

De benamingen « *reutel* » en « *reutelaar, reukelaar* » vinden natuurlijk hun verklaring in het reeds vernoemde werkwoord « *reutelen* », dat in het Pajottenland wel in de eerste plaats de betekenis heeft van het Nederlandse « *rakelen* ». Vandaar : *in de stoof reutelen met een koterhaak* (het vuur in de kachel porren met een pook).

Om de oven te heten gebruikt de boer in het Pajottenland takkenbossen van ongeveer 50 cm lengte, meestal met een ijzerdraad samengebonden.

Stoken met gekloofd hout, los rijshout of afvalprodukten van de hoeve (stro, vlaslemen e.d.) is hier zeker de regel niet.

Er bestaat immers geen gebrek aan hout geschikt voor de traditionele ovenbundel. Doornhagen, boomgaarden, de wilgen en Canadese populieren aan de rand van de weiden die lange tijd, in feite tot voor een tiental jaar nog, hun stempel op het hele landschap van de streek drukten, leverden meer hout op dan alle vuren van de boerderij konden verteren. Bij de huisbrand speelt hout immers een ondergeschikte rol; die levert de steenkool : *de houille*.

Alleen de kookketel voor beestenvoer, de « *douche* » wordt met zgn. « *wishout* » gestookt; dit kapittel komt echter bij kaart 23 en 24 ter sprake.

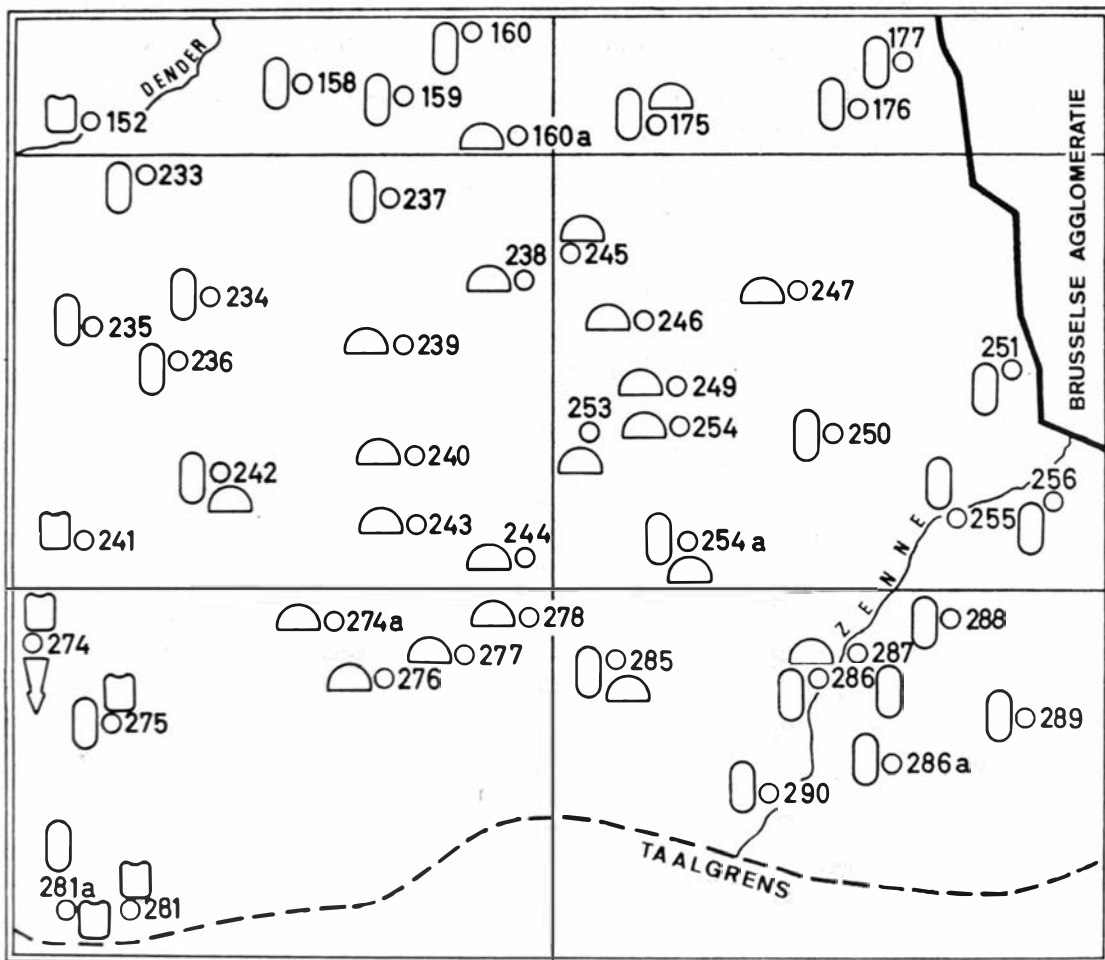
Zo is dan vooral de oven een houtverslinder.

« *Hout opmaken* » (tot bossen samenbinden) is voorjaarswerk; het « *opkuising* » van de vruchtbomen die gesnoeid zijn, hout van « *wilgen* » (in de praktijk altijd knotwilgen), « *kanadabomen* » en uit de « *haag* » afkomstig leveren de grondstof. Bij dit werk heeft de boer een « *houwmes* » en een « *trektang* » (nijptang) bij de hand. Met het eerstgenoemde tuig hakt hij of de boerin, want ook de vrouwen helpen bij deze arbeid, de takken of stokken op de gewenste lengte; de fijne twijgen, *het vluggeling*, propt hij geleidelijk aan met het dikkere hout tot een mutsaard samen, die hij bindt met een ijzerdraad. Daartoe is de tang nodig, om een oog te maken aan het ene uiteinde van een stuk *kleiaspriem* (fijn ijzerdraad om mutsaards te binden) en daarna het andere eind van de draad door dit oog gestoken rond de bundel aan te spannen. Hierbij zet men gewoonlijk zijn *blok* (klomp) op de houtbos, terwijl men met de nijptang de draad krachtig aantrekt.

Een *kleias (op)maken* vereist wel een zekere vaardigheid als men het tenminste goed wil doen : stevig gebonden bundels verkrijgen en tegelijkertijd flink opschieten.

Een zuinig boertje bindt trouwens met een wilgen *wis*, die hij bij voorbaat

(98) J. LINDEMANS, A. DE JAEGER en P. LINDEMANS, *Vakwoordenlijst*, 106.

KLEIAS

MUTSAARD

HETSEL

BUDZE

moet « draaien »⁽⁹⁹⁾; een gedraaide wis kan niet afknappen. Maar die kunst beheerst niet iedereen: ge moet er *handeling* (handvaardigheid, bedrevenheid) *van hebben*.

De mutsaards worden opgestapeld in een mijt die bovenaan meestal met een zadeldak, als een huis, gezet wordt. Een *houtmijt* is dan per definitie een *kleiasmijt*, want het gekorte en gekloofde hout voor de kachel en de ketel voor beestenvoer bergt men in een *houtkot*, om verder te drogen.

Kaart 15 brengt nu de lokale naam voor de bewuste takkenbos vrijwel plaats per plaats in beeld. Het hoge aantal opgaven vindt ook hier zijn verklaring in het feit dat het schriftelijk verworven materiaal met eigen optekeningen kon gecombineerd worden.

(99) Bij het « draaien » bestaat de kunst erin de wis een zodanige wrong te geven dat het *hout enigszins losraakt* en daardoor *soepeler* wordt, maar toch niet breekt.

Met een bespreking in traditioneel-taalkundige, d.i. voornamelijk etymologiserende trant, zal ik hier zeer kort mogen zijn, omdat de benamingen voor de takkenbos in Vlanderen reeds grondig bestudeerd zijn door V. VERSTEGEN⁽¹⁰⁰⁾.

Op de semasiologische vraagstukken die in het Pajottenland met de naamgeving voor dit begrip samenhangen, zal ik uitvoeriger moeten ingaan.

Een blik op de kaart leert dat de benaming « *kleias* », die in de voorafgaande uiteenzetting al een paar keer als simplex en in samenstellingen vernoemd werd, het centrale Pajottenland beheerst; dat ze daarenboven nagenoeg aan alle zijden door een « *hetsel* »-gebied ingesloten wordt en dat tenslotte alleen aan de oostrand van het onderzochte terrein « *mutsaard* » als benaming optreedt. Te Tollembeek moet deze laatste benaming dan nog het terrein delen met « *budze* », een naam die over heel Zuid-Oost-Vlaanderen verspreid is en waarschijnlijk uit het Oudfranse « *bouge* » stamt⁽¹⁰¹⁾.

Hier gebruik ik opzettelijk de spelling « *hetsel* » omdat de uitspraak in het Pajottenland niet wijst op een vorm « *heetsel* » die nochtans als gevestigde spelling voor dit dialectwoord ook door V. VERSTEGEN gehonoreerd wordt⁽¹⁰²⁾.

De benaming « *kleias* » wekt door haar bevreemdende klank wel enigszins de hilariteit op van de sprekers uit het naburige « *hetsel* »-gebied die ze meestal van horen zeggen kennen en ze op zijn minst merkwaardig, indien niet grappig vinden.

Zo lachte een grootoom van mij, een geboren Essenbekenaar ermee, dat « ze te Pepingen van een *kleias* klappen ».

Hij kon het weten want in die gemeente was hij zijn toekomstige vrouw gaan zoeken en op een van zijn eerste vrijerstochten nam hij te Halle de tram en vroeg een biljet tot Pepingen, in zijn typisch Essenbeekse uitspraak *pieëpingen*. De conducteur kaatste onmiddellijk terug met: « Ge zijt zeker van Essenbeek? » Waarop mijn grootoom maar besloot in het vervolg *pèëpingen* uit te spreken, zoals iedereen in de streek⁽¹⁰³⁾. Hij had dus van zijn standpunt uit gezien wel reden zich ook eens lustig te maken over het taalgebruik van de Pepingenaars, want hem was het omgekeerde gebeurd...

Dat « *kleias* » als woord opvalt en de persoon die het niet van huize uit kent sterk treft, mocht ik ervaren te Sint-Ulriks-Kapelle waar een bijzonder praatlustige zegsvrouw, die er blijkbaar alles uitflapte wat haar zoal door het hoofd schoot, mij erop attent maakte, dat men te Dilbeek van een « *kleias* » zou spreken, in tegenstelling tot de « *hetsel* » van bij haar. Nu leek deze informatie mij wel een tikkeltje verdacht, gezien de loslippigheid van deze proefpersoon, die een niet bepaald secure indruk wekte.

(100) V. VERSTEGEN, *De mutsaard*, HCTD XIII (1939), 361-384.

(101) R. GRANDSAIGNES D'HAUTERIVE, *Dictionnaire d'ancien français*, 73.

(102) V. VERSTEGEN, *Mutsaard*, 371.

(103) Te Essenbeek en te Lembeek spreekt men het befaamde zinnetje « Meter heeft gezegd dat de lepel in de ketel leit » ongeveer uit als: « mieter ic gezeit da de liepel in de kietel liet ». Gegevens daarover: H. VANGASSEN, *Dialectatlas van Vlaams-Brabant*, Teksten, 106.

KONINKLIJKE BOND DER OOSTVLAAMSE VOLKSKUNDIGEN.

Vereniging zonder winstoogmerk

De Bond ondersteunt het Museum voor Volkskunde, geeft sedert 1926 Oostvlaamsche Zanten uit, afzonderlijke Bijdragen en sedert 1957 Mededelingen van de Dienst voor Volkskundige Opzoekingen.

Samen met de Museumkommissie richt hij kosteloze openbare voordrachten, tentoonstellingen en manifestaties in, alsook de tweejaarlijkse wedstrijden van het Alfons De Cock-fonds.

Samen met de Kommissie voor Kulturele Aangelegenheden van het Provinciaal Bestuur richt hij insgelijks «Enquêtes» over volkskundige verschijnselen van de provincie Oost-Vlaanderen in.

De bibliotheek en het archief van de Bond en van het Museum voor Volkskunde berusten in de zetel, Kraanlei 41, Gent.

Een lid van de Bond werkt mede aan de verrijking van het Museum door de studie van de volkskunde in 't algemeen en van het Oostvlaams Volksleven in het bijzonder, ten eigen bate en in dienst van de volksopvoeding. Museum, tentoonstellingen, poppenspel en feesten zijn gratis toegankelijk op vertoon van de lidkaart.

Bestuur van de Bond: Ere-voorzitters: F. Van Es, Edm. Boonen. Voorzitter: Lic. R. van der Linden. Ondervoorzitter: J. Pieters. Sekretaris: M. Broeckhove. Penningmeester: R. Depoorter. Archivaris: M. Van Wesemael. Bibliotekaris: Dr. R. Haeseryn. Leden: Lic. H. Arens, Lic. M. Daem, G. Hebbelijck, Lic. L. Hoste, Dr. Nowé, Fr. Van Bost, R. Vankenhove, G. Van Peteghem, G. Weze.

Dienst voor Volkskundige Opzoekingen: M. Broeckhove, Lic. M. Daem, J. Pieters, Lic. R. van der Linden, F. Van Es en M. Van Wesemael.

Feestkomitee: onder voorzitterschap van de H. R. Vankenhove, bestaat uit het bestuur van de Bond, met toevoeging van de heren Robert Van Belle en André Verbeke.

HET MUSEUM VOOR VOLKSKUNDE.

Het Museum voor Volkskunde, gesticht door de Bond der Oostvlaamse Volkskundigen in 1927, in het voormalig Museum voor Oudheden, Lange Steenstraat 14, is in 1962 overgebracht naar het Kinderen Alijns-hospitaal, Kraanlei 41, Gent.

De stad Gent heeft het Museum voor Volkskunde overgenomen, bij besluit van 27 september 1931 en plaatste het onder het toezicht van een kommissie met vertegenwoordigers van het Stadsbestuur en de Bond.

Deze kommissie bestaat uit: Voorzitter: R. Vankenhove. Sekretaris: M. Broeckhove. Penningmeester: G. Hebbelijck. Leden zijn de bestuursleden van de Bond en de afgevaardigden van de Stad. Konservator: Lic. L. Hoste.

Doel van de kommissie: Verzamelen, inventariseren en uitstallen van alle stoffelijke getuigen van het vroegere en huidige volksleven. De voorwerpen, dokumenten en inlichtingen betreffende het volksleven hebben betrekking op de woning, de huishoudelijke inrichting, de voeding, de volkskleding, de vervoermiddelen, de verlichting, het straat- en marktlevens, de volkstypen, de familietradities en -gebruiken, de ambachten met de werktuigen, de volksfeesten en -spelen en andere ontspanningen, het volksgeloof, het sociale leven, de volkskennis en volksgeneeskunde, de volksletterkunde en de volkskunst.

Aankoopkommissie: M. Broeckhove, Lic. L. Hoste, Lic. R. van der Linden, R. Vankenhove, M. Van Wesemael.

De museumkommissie houdt zich zeer aanbevolen voor afstand of schenking, zelfs in bruikleen, van voorwerpen en dokumenten. Ze koopt ook voorwerpen en laat die afhalen aan huis. Verzoek te schrijven aan de konservator: L. Hoste, Rooigemlaan 46, Gent. Tel. 28.28.74, of de sekretaris der kommissie: M. Broeckhove, Oscar de Gruyterstr. 38, Gent. Men kan zich ook rechtstreeks naar het Museum wenden: Kraanlei 41, Gent. Tel. 23.13.36.